

“1984” จากมุมมองจิตวิเคราะห์

Truong Thi Hang^{1*} และ นคร เสรีรักษ์²

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ประเทศไทย

² วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

1984 from a Psychoanalytic Perspective

Truong Thi Hang^{1*} and Nakorn Serirak²

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Thailand

² College of Local Administration, Khon Kaen University, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 15 August 2023

Revised 27 February 2024

Accepted 5 March 2024

คำสำคัญ

“1984”

จอร์จ ออร์เวลล์

นวนิยายสมมติ

จิตวิเคราะห์

การเมืองการปกครอง

วรรณกรรม

คติชนวิทยา

* Corresponding author

E-mail address:

truongthihang.vn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งศึกษานวนิยายสมมติเรื่อง “1984” ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่งใช้ในกระบวนการรักษาผู้ป่วยทางจิตตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า การปกครองของรัฐเผด็จการส่งผลให้ผู้คนต้องดำเนินชีวิตอย่างเครื่องจักร ตัวละครเอก “วินสตัน” จึงรู้สึกโดดเดี่ยว โหยหาอดีต ความรักและความเป็นส่วนตัวอยู่ตลอดเวลา ประการต่อมาคือ รัฐเผด็จการมีกลไกในการควบคุมประชาชน ได้แก่ การสร้างภาพลักษณ์ของผู้นำให้เป็นตัวแทนแห่งความสมบูรณ์พร้อม เพื่อเป็นจุดยึดเหนี่ยวของคนทั้งประเทศ และการเบี่ยงเบนจุดสนใจที่ประกอบด้วย การคงสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ เพื่อให้ประชาชนหมกมุ่นอยู่กับปัญหาปากท้อง จนไม่มีเวลาคำนึงถึงเรื่องที่ใหญ่กว่า การควบคุมความคิด และพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอก และการจัดหาพื้นที่ให้ผู้คนได้ปลดปล่อยความคับข้องใจ ประการสุดท้ายคือ การควบคุมของรัฐทำให้ตัวละครใน “1984” มีอาการเก็บกด และต้องมีกลไกในการปรับความสมดุลทางจิต ได้แก่ การเขียนบันทึกของวินสตัน การปลดปล่อยความคับข้องใจในความฝันที่มีขึ้นกับสมาชิกพรรคชั้นนอกอย่างวินสตัน และพาร์สันส์ ตลอดจนการมีพฤติกรรมที่สวนทางกับแบบแผนของสังคมอย่างเรื่องที่วินสตันไปนอนกับโสเภณี คลุกคลีอยู่กับชนชั้นกรรมาชีพ และครอบครองวัตถุ ส่วนจุลเสียดก็แอบไปซื้อของในตลาดมืด และมีเพศสัมพันธ์กับชายใต้ถุนที่จืดจางกัน

Keywords:

1984,
George Orwell,
speculative fiction,
psychoanalysis,
politics and government,
literature,
folklore.

Abstract

This article aims to study the speculative fiction *1984* from the perspective of psychoanalysis, which has been used in the psychotherapeutic process since the 20th Century. The results of the study revealed that the dictatorship caused people to live as machines. Winston, the protagonist, felt lonely, longing for the past, love, and privacy all the time. Also, the dictatorship had a mechanism to control the people, for example, creating an image of the leader as a representative of perfection to be the unifying focus for the whole country, and creating distraction that consisted of maintaining poor living conditions so that people became so preoccupied with their problems that they did not have time to think about bigger things. This was further done by controlling the thoughts and behaviors of the members of the outer parties and providing a space for people to release their frustrations. Finally, the state's control put the characters in *1984* in a state of repression, and they had to have a mechanism to adjust their attitude, including Winston's writing a note releasing grievances in a dream against members of the outer parties like Winston and Parsons, and behaviors that deviated from social conventions, such as Winston sleeping with a prostitute, mingling with the working class and possessing objects, while Julia secretly went shopping on the black market and had sex with any man who was compatible.

1. บทนำ

ในพิธีประกาศผลรางวัลออสการ์ ประจำปี ค.ศ. 2022 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 2022 ณ โรงละครดอลบี นครลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา “คริส ร็อก” นักแสดงตลก ซึ่งเป็นพิธีกรพยายามสร้างบรรยากาศในงานให้ครึกครื้นด้วยการเล่นมุกเกี่ยวกับทรงผมที่ตัดจนเกียจของนักแสดงหญิงชื่อ “เจตา ฟิงเก็ตต์ สมิธ” แม้เธอจะไม่คล้อยไปตามอารมณ์ของร็อก กระนั้นก็ได้มีปฏิกิริยาแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกับ “วิลล์ สมิธ” ผู้เป็นสามีที่ขึ้นไปตบหน้าร็อกบนเวที ท่ามกลางความตกตะลึงของทุกคนที่อยู่ในงาน รวมถึงผู้คนอีกหลายสิบล้านที่กำลังติดตามผลรางวัลผ่านช่องทางการถ่ายทอดสด สมิธพยายามอธิบายการกระทำของตัวเองทั้งน้ำตาในขณะที่ขึ้นรับรางวัลนักแสดงนำชายยอดเยี่ยมของปีนั้นว่า เกิดจากความรักต่อภรรยาที่ติดโรคนอสมร่วงเกือบหมด นักจิตวิเคราะห์ได้วิจารณ์เรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง และชี้ให้เห็นว่าลำพังคำล้อของร็อกไม่มีแรงผลึกมากพอที่จะทำให้สมิธเสียสติ ในฐานะนักแสดงระดับโลก เขาย่อมตระหนักถึงการรักษาภาพลักษณ์ของตัวเอง และพฤติกรรมรุนแรงใด ๆ ก็ตามต้องส่งผลเสียต่อชื่อเสียงของเขาอย่างไม่ต้องสงสัย อนึ่ง ชีวิตสมรสของสมิธไม่ได้ราบรื่นนัก โดยมีปัญหาร้อยแปดเข้ามา ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองแตกร้าง และภรรยาของเขาก็เคยสารภาพเรื่องการนอกใจสามีออกสื่อ ส่วนร็อกเองเป็นเพื่อนที่รู้จักมักคุ้นกับครอบครัวสมิธมาเนาน การล้อทรงผมของเจตาจึงน่าจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสนิทสนมมากกว่าที่จะเป็นการละลาบละล้วง ดังนั้น ประเด็นจึงอยู่ที่สภาพจิตใจอันว่าวุ่นของสมิธมากกว่าอย่างอื่นทั้งหมด แรงกดดันต่าง ๆ ทั้งในอาชีพการงาน ครอบครัวและอื่น ๆ ผนวกกับสถานการณ์ที่เป็นนักแสดงระดับโลก ทำให้สมิธไม่อาจปลดปล่อยปมปัญหาออกมาอย่างอิสระ เขาจึงอยู่ในภาวะถูกกดดัน ดึงเครียด และเก็บกดอยู่ตลอดเวลา ถ้าจะทำการเปรียบเทียบ สมิธไม่ต่างอะไรกับประทัดที่มีเชื้อระเบิดอยู่ในตัวอย่างพร้อมสรรพ ส่วนคำล้อของร็อกก็เปรียบได้กับประกายไฟที่บังเอิญเข้ามาสะกิดอย่างถูกจุดพอดี สมิธแสดงความเสียใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภายหลัง เขายอมกล่าวขอโทษพิธีกรตลก และที่สำคัญสมิธตัดสินใจเดินทางไปปฏิบัติสมาธิและพบปะกับคุรุทางจิตวิญญาณที่ประเทศอินเดียในช่วงปลายเดือนเมษายน ค.ศ. 2022

สภาพจิตใจที่วุ่นและพร้อมจะระเบิดได้ทุกเมื่อ ไม่เพียงเกิดขึ้นกับนักแสดงระดับโลกอย่าง “วิลล์ สมิธ” หรือบุคคลที่ต้องรักษาภาพลักษณ์และต้องทนรับกับแรงกดดันอยู่ตลอดเวลา ว่าเป็นสภาพที่มนุษย์ทุกคนตั้งแต่ในยุคดึกดำบรรพ์มาจนถึงปัจจุบันสมัยและต่อเนื่องไปถึงในอนาคตข้างหน้านั้นต้องประสบโดยเป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น ความไม่สมหวัง ความขัดแย้งต่าง ๆ ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ความรู้สึกโดดเดี่ยวและไม่ได้รับการยอมรับ ฯลฯ เหล่านี้ก่อเกิดความไม่สมดุลทางจิต และหากไม่ได้รับการเยียวยาอย่างถูกวิธี ความคับข้องใจอาจเป็นชนวนทำให้บุคคลเสียสติ หรือก่อเหตุอันไม่พึงประสงค์อย่างที่สมิธกระทำไว้ในพิธีประกาศผลรางวัลออสการ์ดังที่กล่าวมา

หนึ่งในหลักการสำคัญของการแพทย์ในประเทศกรีกสมัยโบราณ คือการรักษาความสมดุลของร่างกายด้วยการควบคุมการเติมเข้าและถ่ายออก ถ้าวางกาย “อิม” จนเกินไปในแง่ใดแห่งหนึ่ง ก็จำเป็นต้องได้รับการถ่ายออก และหาก “ว่าง” เกินไปก็เป็นปกติที่จะต้องมีการเติมบางอย่าง

เข้ามาด้วย ถ้ามีธาตุหนึ่งมากเกินไป เช่น ความร้อนในกรณีที่เป็นไข้ การเติมต้องมีความเย็นเป็นตัวปฏิบัติการอันหมายถึง การลดความร้อนลงเพื่อให้ร่างกายเกิดความสมดุล และโดยนัยตรงกันข้าม หากธาตุที่มากเกินไปนั้นคือความเย็น สิ่งที่เติมเข้าก็จำเป็นต้องเป็นความร้อน (เพลโต, 2550, น. 123) การรักษาความสมดุลไม่เพียงเป็นหลักการพื้นฐานที่ช่วยให้ร่างกายอยู่ในสภาวะปกติ ทว่ายังใช้ได้ดีในกรณีที่เป็นการถนอมจิตใจ การระบายปมปัญหาต่างๆ ที่อัดแน่นอยู่ในใจช่วยให้มนุษย์รู้สึกดี และใช้ชีวิตต่อไปอย่างปกติสุข พิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในสมัยดึกดำบรรพ์ เพราะเป็นช่องทางระบายปมปัญหาและส่งเสริมกำลังใจให้แก่มนุษย์ เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ การสืบชะตา การทำบุญในพระพุทธศาสนา การสวดภาวนาในศาสนาคริสต์ ฯลฯ ปัจจุบันแม้พิธีกรรมเหล่านี้จะยังมีความสำคัญไม่น้อย ทว่าเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้เปิดโอกาสให้มนุษย์มีช่องทางในการระบายความนึกคิด ปมปัญหา รวมถึงการแสดงตัวตนออกมาในรูปแบบที่หลากหลายและรวดเร็วกว่าเดิม แอปพลิเคชันต่าง ๆ อย่าง Facebook Instagram Twitter และ Wechat เป็นต้น จึงได้รับความนิยมอย่างสูง และผู้เป็นเจ้าของหลายคนก็สามารถขยับฐานะขึ้นมาเป็นมหาเศรษฐีระดับต้น ๆ ของโลก จากการทำความเข้าใจและสนองความต้องการในการระบายความในใจของมนุษย์ยุคใหม่

เพ็ญพิไล ฤทธาคนันท์ (2566) กล่าวถึงกระบวนการสร้างความสมดุลทางจิตตามหลักจิตวิเคราะห์ที่เรียกว่า “กลไกการป้องกันตนเอง” (defense mechanism) ประกอบด้วย 10 รูปแบบ ได้แก่ 1) การอ้างเหตุผลเข้าข้างตนเอง (rationalization) เป็นการให้เหตุผลหรือพยายามอธิบายความบกพร่องของตนเอง 2) การฉายสะท้อน (projection) เป็นการนำความยุ่งยากหรือความล้มเหลวของตนเองไปไว้กับผู้อื่น เปรียบเสมือนการสะท้อนลักษณะอันไม่พึงประสงค์ของตนเองไปให้ผู้อื่น 3) การย้ายที่ (displacement) เป็นการถ่ายโอนความรู้สึกโกรธเคืองก้าวร้าวที่มีต่อผู้คนหรือสิ่งของไปยังบุคคลหรือสิ่งของที่มีอันตรายน้อยกว่า 4) การปฏิเสธความจริง (denial of reality) เป็นการปฏิเสธสิ่งที่สร้างความเจ็บปวดอับอายให้แก่ตนเอง 5) การชดเชย (compensation) เป็นการทดแทนในส่วนที่ตนเองขาดตกบกพร่อง 6) การถดถอยกลับไปสู่วัยที่เล็กกว่า (regression) เป็นกลไกที่ช่วยลดความรู้สึกไม่มั่นใจในตัวเองและความไม่มั่นคงในชีวิตลง 7) การแสดงปฏิบัติการตรงกันข้าม (reaction formation) เป็นการป้องกันไม่ให้ความปรารถนาที่ไม่เป็นที่ยอมรับได้แสดงออกด้วยการแสดงปฏิบัติการที่ตรงกันข้าม 8) การหลีกหนีและการถอนตัว (escape and withdrawal) เป็นกลไกที่ช่วยหลีกหนีสภาพการณ์ที่คุกคามหรือไม่พึงปรารถนาไปชั่วขณะ 9) การทดแทน (sublimation) เป็นการเบี่ยงเบนแรงจูงใจที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมไปสู่การมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ 10) การได้โทษ (undoing) มนุษย์ใช้วิธีนี้เมื่อรู้สึกว่าได้ทำผิดต่อใครบางคน จึงพยายามทำความดีเพื่อไถ่โทษ

กระบวนการสร้างความสมดุลทางจิตผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้เกิดขึ้นกับคนทุกคนเสมอ ในบางกรณีบุคคลอาจมีความจำเป็นที่จะต้องเก็บงำความคับข้องใจ และเมื่อถูกสะสมและหมักหมมเอาไว้นานก็ส่งผลให้จิตอยู่ในสภาวะผิดปกติ กลายเป็นโรคประสาทที่ต้องพึ่งจิตแพทย์ “คาร์ล กุสตาฟ ยุง” นักจิตบำบัดและจิตแพทย์ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังชาวสวีเดนแลนตีให้นิยามโรคประสาทอย่างกระชับและเข้าใจง่ายว่า เป็นสภาวะขัดแย้ง

ทางจิต อันเกิดจากความไม่สมดุลสอดคล้องกันระหว่างจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึก (ปฟักตร์ธรรมกวินทิพย์, 2556, น. 15)

อันที่จริง “ซิกมุนด์ ฟรอยด์” จิตแพทย์ชาวออสเตรียต่างหากที่ เป็นผู้เสนอทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) ตลอดจนนำมาใช้ในการบำบัดรักษาผู้ป่วยทางจิตจนบังเกิดผลเป็นคนแรก ตามกาลเวลาจิตวิเคราะห์มีการเติบโต มีการทบทวน ปฏิรูปและพัฒนาในทิศทางต่าง ๆ โดยผู้ร่วมงานและลูกศิษย์ของฟรอยด์ ยุ้งเป็นหนึ่งในนั้น แต่เขาเลือกที่จะพัฒนาทฤษฎีในมุมมองที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศจากครู จิตสามารถจำแนกเป็นสามระดับตามการรับรู้ ได้แก่ จิตสำนึก (the conscious) เป็นส่วนที่มนุษย์รู้สึกนึกคิดในแต่ละขณะ จิตก่อนสำนึก (the preconscious) เป็นส่วนที่ตามปกติมนุษย์จะไม่ตระหนักถึง แต่หากใช้ความตั้งใจก็อาจขึ้นมาอยู่ในระดับจิตสำนึกได้ เช่น การพยายามนึกถึงเหตุการณ์บางอย่างในอดีต ฯลฯ และจิตไร้สำนึก (the unconscious) เป็นแหล่งสะสมความต้องการและความรู้สึกบางอย่างที่ถูกเก็บซ่อนไว้ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ยังอยู่ในสภาวะมีสติหรือมี “สำนึก” ความรู้สึกเหล่านี้จะถูกปิดกั้นเนื่องจากผิดแผกแตกต่างจากบรรทัดฐานของสังคม เช่น เป็นความคิดที่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่สอดคล้องกับอุดมคติในการดำเนินชีวิต หรืออาจเป็นความต้องการที่ผิดศีลธรรม ฯลฯ แม้จะถูกปิดกั้นด้วย “สำนึก” แต่ความรู้สึกลึก ๆ ดังกล่าวก็ไม่ได้หายไปไหน ยังคงอยู่ในส่วนลึกของจิต และตามหลักแห่งความสมดุล มันจึงต้องได้รับการระบายออกไม่รูปร่างใดก็รูปร่างหนึ่ง มิฉะนั้น บุคคลอาจกลายเป็นผู้ป่วยทางจิตต้องเข้าสู่กระบวนการเยียวยา ซึ่งบางครั้งก็ใช้เวลานานถึงหลายสิบปี

ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (2562, น. 82-83) กล่าวถึงโครงสร้างของจิตที่ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ อิด (Id) อีโก (Ego) และซูเปอร์อีโก (Superego) อิดมักอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด อันหมายถึงสัญชาตญาณและความต้องการต่าง ๆ อีโกเป็นส่วนหนึ่งของอิดซึ่งพัฒนาขึ้นมาด้วยอิทธิพลของความรู้ความเข้าใจ ทำให้พฤติกรรมและภาพลักษณ์ที่แต่ละคนแสดงต่อโลกภายนอกได้รับการยอมรับ หากอิดเป็นตัวแทนของความพอใจ อีโกก็เป็นตัวแทนของเหตุผลและความสุขุม ฟรอยด์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างอิดกับอีโกว่า เหมือนกับ คนขี้เมา ซึ่งคนขี้ทำหน้าที่ควบคุมพลังที่กล้าแข็งของเมา ความแตกต่างอยู่ตรงที่ว่าในการขี้เมาจริง ๆ คนขี้จะต้องเสาะหาวิธีควบคุมเมาด้วยพลังกำลังของตนเอง ขณะที่อีโกใช้กำลังที่ยืมมาจากอิด ซูเปอร์อีโกคือ จิตในส่วนที่คิดถึงศีลธรรมและจรรยาบรรณ ทำหน้าที่เป็นตัวช่วยในการตัดสินใจอะไรถูกและอะไรผิด ฟรอยด์เรียกซูเปอร์อีโกว่า “อุดมการณ์ของอีโก” หน้าที่หลักของอีโกคือ ประนีประนอมระหว่างอิดกับซูเปอร์อีโก ซึ่งเป็นกระบวนการจัดระเบียบของจิตในระดับจิตสำนึก ประสิทธิภาพในการทำงานของอีโกมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและภาพลักษณ์ที่มนุษย์แสดงต่อสาธารณชน ทั้งยังนำไปสู่การสร้างบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลด้วย

ยู่งเห็นด้วยกับฟรอยด์ในประเด็นที่ปมต่าง ๆ ที่ถูกเก็บไว้ในจิตไร้สำนึกมีอิทธิพลต่อกระบวนการทำงานของจิต และหากอีโกทำงานไม่ได้ผล ก็ย่อมก่อเกิดความไม่สมดุลสอดคล้องกันระหว่างจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึกขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม เขาไม่พอใจที่ฟรอยด์หมกมุ่นอยู่กับปม

อันเกิดจากบาดแผลทางเพศที่ได้รับมาตั้งแต่วัยทารก หรือที่เรียกว่า “เอดิปัส คอมเพล็กซ์” (Oedipus complex) มากจนเกินไป สำหรับยุ้ง แนวคิดทฤษฎีก็มีอันตรายนอยู่ในตัวของมันเอง เพราะอาจจำกัดความสามารถในการสังเกตการณ์ของนักวิเคราะห์ เขาจึงระมัดระวังไม่นำตัวเองไปผูกอยู่กับแนวคิดทฤษฎีของใคร การเป็นนักคิดอิสระนี่เองที่ทำให้ยุ้งได้มีข้อค้นพบใหม่ ๆ เกี่ยวกับจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่จิตไร้สำนึกสามารถแบ่งออกเป็นจิตไร้สำนึกส่วนตัว (personal unconscious) และจิตไร้สำนึกหมู่คณะ (collective unconscious) (คาร์ล กุสตาฟ ยุง, 2559, น. 49-61) ขณะที่จิตไร้สำนึกส่วนตัวเป็นพื้นที่เก็บสะสมความต้องการตามสัญชาตญาณ ความรู้สึกนึกคิด รวมถึงประสบการณ์ที่โอโกไม่อนุญาตให้โผล่ขึ้นมาในระดับจิตสำนึกของแต่ละบุคคล จิตไร้สำนึกหมู่คณะกลับเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ยุงมองว่าการสืบต่อพิธีกรรมไม่เพียงมีขึ้นในทางกายภาพ แต่ยังเกิดขึ้นกับประสบการณ์หรือวิธีการตอบสนองต่อโลกที่บรรพบุรุษเคยทำ เขาเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “รูปแบบแรกเริ่ม” (archetype) ซึ่งถึงแม้จะติดตัวมนุษย์มาแต่แรกปฏิสนธิ แต่จะมีโอกาสโผล่ขึ้นมาอยู่ในระดับจิตสำนึกก็ต่อเมื่อมีเหตุบางอย่างมากระตุ้น ดังนั้น “รูปแบบแรกเริ่ม” ที่มนุษย์สืบทอดจากบรรพบุรุษในเบื้องต้นจึงเป็นเพียง “ความโน้มเอียง” หรือความสามารถในการรับประสบการณ์หรือการตอบสนองด้วยวิธีที่บรรพบุรุษเคยทำมา ตัวอย่างเช่น ความกลัวงู คนจำนวนมากรู้สึกกลัวงูตั้งแต่ครั้งแรกที่เห็น คำถามคือเพราะเหตุใดเราจึงกลัวงูทั้ง ๆ ที่ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับงูมาก่อน คำตอบคือความกลัวเป็นสิ่งที่เราได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเคยมีประสบการณ์มากมายเกี่ยวกับพิษร้ายของงู การเห็นงูเป็นครั้งแรกจึงเป็นปัจจัยช่วยกระตุ้นให้สิ่งที่อยู่ในจิตไร้สำนึกได้โผล่ขึ้นมาในระดับจิตสำนึก หากมนุษย์ไม่มี “ความโน้มเอียง” นี้อยู่ในจิตไร้สำนึกตั้งแต่ต้น ก็ย่อมไม่มีอาการกลัวงูตั้งแต่ครั้งแรกที่เห็น แต่อาจเป็นครั้งที่สองหรือหลังจากที่มีประสบการณ์เลวร้ายเกี่ยวกับงูมาแล้วด้วยตนเอง รูปแบบแรกเริ่มเกี่ยวกับแม่เป็นอีกตัวอย่างที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม แม้จะอยู่ในจิตไร้สำนึกของคนทุกคนมาตั้งแต่เกิด แต่ *“รูปแบบแรกเริ่มของผู้เป็นแม่ไม่ใช่ภาพถ่ายของผู้เป็นแม่หรือผู้หญิงคนหนึ่ง แต่มันเหมือนภาพเนกาทีฟที่จะต้องได้รับการพัฒนาด้วยประสบการณ์”* (คาร์ล กุสตาฟ ยุง, 2559, น. 63) “ความโน้มเอียง” นี้เองที่ทำให้ทารกมีความรู้สึกผูกพันกับแม่ตั้งแต่แรกเกิด และการเห็นแม่เป็นครั้งแรกก็ทำให้ “รูปแบบแรกเริ่ม” เกี่ยวกับแม่ได้รับการขยายให้มีความเป็นรูปธรรม ทารกชาวเอเชียจึงเห็นแม่ในภาพของผู้หญิงผอมดำ ผิวเหลืองและตาเป็นสีดำ ขณะที่ทารกชาวยุโรปเห็นแม่ในภาพของผู้หญิงผอมบลอนด์ หรือผอมแดง ผิวขาวและตาเป็นสีฟ้า แม้ “รูปแบบแรกเริ่ม” เป็นสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเหมือนกัน กระนั้น โอกาสที่สิ่งเหล่านี้จะโผล่ขึ้นมาในระดับจิตสำนึกของแต่ละคนย่อมไม่เท่ากัน เพราะประสบการณ์ชีวิตที่เป็นตัวกระตุ้นจิตไร้สำนึกส่วนนี้ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน อื่นๆ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ฯลฯ ก็ส่งผลให้จิตไร้สำนึกหมู่คณะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกัน ความโน้มเอียงในความกลัวงูจึงมีอยู่ในจิตไร้สำนึกของกลุ่มชนผู้อาศัยอยู่ในภูมิภาคที่มีงูเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความโน้มเอียงจำนวนมาก เช่น ความโน้มเอียงเกี่ยวกับแม่ ความโน้มเอียงในการเอาตัวรอด ฯลฯ เป็นจิตไร้สำนึกร่วมของมนุษยชาติ เนื่องจากเป็นประสบการณ์ที่มนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์ต้องประสบอยู่แล้วทุกคน

“รูปแบบแรกเริ่ม” บางอย่างถึงแม้เราจะไม่มีโอกาสสัมผัสในชีวิตจริงเพราะข้อจำกัดด้านกาลเทศะ การประกอบอาชีพและประสบการณ์ชีวิต ฯลฯ แต่ก็สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ผ่านเรื่องเล่าและเทพปกรณัม เช่น รูปแบบแรกเริ่มเกี่ยวกับวีรบุรุษ (the hero archetype) รูปแบบแรกเริ่มเกี่ยวกับการอวตาร (the avatar archetype) หรือรูปแบบแรกเริ่มเกี่ยวกับครูบาอาจารย์ (the mentor archetype) ฯลฯ

หนึ่งในรูปแบบแรกเริ่มที่ยุ่งให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ “เพอร์โซนาอาร์คีไทป์” (persona archetype) ความหมายดั้งเดิมของคำ ๆ นี้สื่อถึงถึงหน้ากากที่นักแสดงใช้สวมเมื่อเล่นบทเฉพาะในละคร เหตุที่ “เพอร์โซนาอาร์คีไทป์” มีจุดเริ่มต้นจากสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดและความต้องการให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ยุ้งจึงเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “รูปแบบแรกเริ่มของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์” ความจำเป็นในการอยู่รอดทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้คนแม้กระทั่งคนที่เขาไม่ชอบ “เพอร์โซนาอาร์คีไทป์” จึงเป็นพื้นฐานของสังคมและการใช้ชีวิตในชุมชน ตัวอย่างเช่น ชายหนุ่มคนหนึ่งทำงานในบริษัทขนาดใหญ่ เขาจะต้องแสดงบทบาทให้เหมาะสมเพื่อความเจริญก้าวหน้า เรื่องนี้อาจครอบคลุมถึงการใช้บุคลิกภาพของเจ้าตัวด้วย อาทิ การแต่งตัว การเลือกใช้เสื้อผ้า ชนิดของรถที่ขับ ภรรยา ตลอดจนความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ทิศนะทางการเมืองและอื่น ๆ ที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ที่แสดงต่อโลกภายนอกบางครั้งก็สวนทางกับความต้องการหรือความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริง ซึ่งถูกซ่อนอยู่ในจิตไร้สำนึกตามกลไกการทำงานของจิตที่จะต้องมีการระบายปมเหล่านี้ออกมา เพื่อให้เกิดความสมดุลสอดคล้องกันระหว่างจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึกขึ้น คน ๆ หนึ่งจึงมีหลายบุคลิกภาพ และบุคลิกภาพบางอย่างก็อาจสวนทางกันอย่างสิ้นเชิงด้วย ยุ้งยังพูดถึงอันตรายของ “การขยายตัวของเพอร์โซนา” หมายถึงเรื่องที่หน้ากากที่มนุษย์ใช้สวมเมื่อแสดงบทบาทต่อโลกภายนอกถูกขยายตัวมากจนเกินไป โดยไม่มีวิธีเยียวยาหรือการระบายออก ผู้ป่วยของเขาหลายคนเป็นผู้ประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ แต่ต้องเผชิญกับความรู้สึกว่างเปล่าและไร้ความหมายอยู่ตลอดเวลา ในการวิเคราะห์ของยุ้ง อาการป่วยทางจิตเกิดจากที่คนกลุ่มนี้หลอกลวงตัวเองมาเป็นเวลานาน เช่น การเสแสร้งทำเป็นสนใจสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่น่าสนใจสำหรับพวกเขา ฯลฯ วิธีบำบัดของยุ้ง คือทำให้ผู้ป่วยเข้าใจตัวเองด้วยการลดระดับของเพอร์โซนา ซึ่งจะทำให้อีกด้านหนึ่งของธรรมชาติมีโอกาสแทรกตัวออกมาได้ ประเพณีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของ “การขยายตัวของเพอร์โซนา” เนื่องจากมันพยายามตั้งมาตรฐานความประพฤติของคนทั้งหมดให้อยู่ในแบบเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงความต้องการส่วนตัวของใคร ดังนั้น ผู้คนจึงได้รับความเก็บกด

แม้จะมีความไม่ลงรอยกันในหลายประเด็นเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ แต่สิ่งที่ฟรอยด์และยุ้งเห็นสอดคล้องกันคือ การใช้ประโยชน์จากการตีความสัญลักษณ์ในคำพูด พฤติกรรมและความฝัน เพื่อคลี่คลายปมในใจของผู้ป่วย ก่อนที่ฟรอยด์และยุ้งจะนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาใช้ในการบำบัดผู้ป่วยทางจิต กระบวนการรักษาส่วนใหญ่หมุ่นเวียนอยู่กับการแยกตัวผู้ป่วยออกจากบริบทเดิม การเข้าร่วมกิจกรรมที่ต้องใช้พลังและทำให้รู้สึกอ่อนเปลี้ยทางกาย บ้างใช้

ยานอนหลับเพื่อระงับพฤติกรรมรุนแรงต่าง ๆ แต่ทั้งหมดนี้เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะผู้ป่วยทางจิตไม่ได้มีความผิดปกติด้านกายภาพกลับเป็นผู้ที่มีปมปัญหาอยู่ในใจ พรอยด์และยูงจิ้งใช้วิธีศึกษาประวัติส่วนตัว สภาพแวดล้อม รวมถึงคำพูด พฤติกรรมและความคิดขณะไร้ “สำนึก” ของผู้ป่วย เพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตแล้วหาแนวทางเยียวยาให้ตรงจุด ยูงกล่าวถึงผู้ป่วยทางจิตรายหนึ่งในหนังสือ “ความทรงจำ ความฝัน และความคิดคำนึง” ว่า เธอเกิดและเติบโตในย่านเมืองเก่าของซูริก ที่ซึ่งมีแต่ถนนสายแคบ ๆ และสกปรก พ่อของเธอเป็นคนซีมา ส่วนพี่สาวประกอบอาชีพโสเภณี สิ่งแวดล้อมชนิดปากกัดตีนถีบ ทำให้เธอมีอาการป่วยทางจิตเมื่ออายุ 39 ปี โดยแสดงออกในแบบ “megalomania” เป็นอาการหลงเพ้อ คิดว่าตัวเองเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ฉลาด ร่ำรวย และมีอำนาจ ข้อสรุปตรงนี้ไม่เพียงได้จากการศึกษาประวัติส่วนตัว ทว่ายังมาจากการวิเคราะห์คำพูดที่ยากต่อการทำความเข้าใจของเธอ เช่น “ฉันคือลอเรอไล” หมายถึง แก่งหินบนฝั่งขวาของแม่น้ำไรน์ และตามตำนานเป็นที่สิงสู่ของนางพรายไซเรน “ฉันคือตัวแทนของโสคราติส” อันสื่อความหมายว่า เธอถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมดุจดังโสคราติสนักปราชญ์ชาวกรีกในสมัยโบราณ หรือ “เนเบิลกับฉันจะต้องหล่อเลี้ยงโลกด้วยพาสต้า” ฯลฯ ประโยคเหล่านี้ล้วนแสดงถึงการให้ค่าที่สูงยิ่งแก่ตัวเอง และมีขึ้นเพื่อชดเชยกับความรู้สึกด้อยของผู้ป่วย ยูงยอมรับว่า “แพทย์ทุกคนย่อมมีคนไข้ซึ่งไม่มีทางจะรักษาให้หายขาด เพียงแต่อาจช่วยทำให้หนทางสู่ความตายนั้นราบรื่น” เขายกตัวอย่างหญิงชราคนหนึ่งที่ได้ยินกระแสเสียงดังมาจากทั่วร่างกายตลอดเวลา โดยเธอยืนยันว่าเป็นเสียงของพระเจ้า ยูงจึงเบี่ยงเบนจุดสนใจของเธอด้วยการให้ไปอ่านบทหนึ่งในพระคัมภีร์ แล้วกลับมาทบทวนเนื้อหาให้เขาฟังในการพบปะครั้งต่อไป กิจกรรมใหม่นี้ทำให้เธอตื่นเต้นใจจดใจจ่ออยู่กับการอ่านคัมภีร์ จนไม่มีเวลาจดอยู่กับความฝันอันฟุ้งซ่านแบบเก่า ผลคืออีก 6 ปีต่อมา เสียงที่ดังอยู่ทั่วร่างกายก็จางตัวมาอยู่เฉพาะร่างซึกซ่ายและทิ้งร่างซึกซาวไว้ให้เป็นอิสระ (คาร์ล กุสตาฟ ยูง, 2551, น. 159-161)

ความฝันเป็นช่องทางปลดปล่อยความในใจที่น่าสนใจอีกช่องทางหนึ่ง มนุษย์อยู่ในสภาวะไร้สำนึกเมื่อหลับ เปรียบได้กับเชือกกันน้ำที่ถูกทำลาย ทำให้ความคิดและความต้องการที่ถูกซ่อนขมด้น ดูเกี่ยวข้องกับกระแสธารที่ปราศจากสิ่งกีดขวางไหลบ่าออกมาอย่างอิสระในความฝัน ชูเบิร์ตกล่าวว่า “ความฝันคือการปลดปล่อยจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความคิดอันที่มาจากธรรมชาติภายนอก และเป็นการปลดปล่อยวิญญาณจากโชครวนของภารกิจทั้งหมด” (ซิกมุนด์ พรอยด์, 2560, น. 17) ดังนั้น ความฝันส่วนใหญ่จึงมีลักษณะตรงกันข้ามกับสภาพชีวิตจริงเสมอ ซิกมุนด์ พรอยด์ (2560, น. 31-32) ยกตัวอย่างในหนังสือ “จิตวิทยาความฝัน” ว่าเด็กชายคนหนึ่งชอบกินเซอร์รี่เป็นพิเศษ เขาได้รับตะกร้าที่เต็มด้วยลูกเซอร์รี่นำกินจากลุง กระนั้นก็ได้รับอนุญาตให้ชิมเพียงลูกเดียวเนื่องจากกำลังป่วย หลังหลับเขาก็ตื่นขึ้นมาพร้อมด้วยอาการชุ่มชื่นสุขใจ เพราะได้กินเซอร์รี่ทั้งตะกร้าไปแล้วในความฝัน นอกจากนั้นยังมีกรณีเด็กผู้หญิงวัย 3 ขวบไปเที่ยวทะเลกับครอบครัวซึ่งเป็นทริปที่สั้นไปสำหรับเธอ เธอจึงร้องไห้เมื่อต้องออกจากเรือ คืนวันนั้นเองที่เธอฝันว่าได้ไปเที่ยวทะเลอีก แล้วตื่นขึ้นพร้อมกับความพอใจอย่างยิ่ง เห็นได้ว่า ความฝันเป็นพื้นที่สำหรับระบายอารมณ์ความรู้สึกที่ถูกเก็บซ่อน

และทำให้ความต้องการบางอย่างได้รับการตอบสนอง มีเรื่องเล่าว่าจักรพรรดิโรมันเคยสั่งฆ่าบริวารคนหนึ่ง ซึ่งฝันว่าได้ลงมือสังหารพระองค์ ฟรอยด์แสดงความเห็นว่าหากจักรพรรดิโรมันเข้าใจแนวคิดจิตวิทยาความฝันสักนิด พระองค์ก็อาจเปลี่ยนพระทัยกับบริวารผู้นางสสาร เพราะการได้ปลดปล่อยความคับข้องใจออกมาในความฝัน ย่อมทำให้เขารู้สึกดีและพอใจ ที่ความต้องการได้รับการสนองตอบ จึงมีโอกาสลงมือสังหารพระองค์น้อยกว่าบริวารคนอื่น ๆ ที่ความคิดเช่นเดียวกันนี้ยังถูกเก็บงำไว้ในส่วนลึกของจิตใจ ดังที่เพลโตกล่าวว่า “คนดีสร้าง ความพึงใจให้กับตัวเองด้วยการฝัน ซึ่งคนชั่วทำในชีวิตจริง” (ซิกมุนด์ ฟรอยด์, 2560, น. 233)

การค้นพบกลไกการทำงานของจิต สาเหตุของโรคประสาทที่เกิดจากการไม่ได้รับความ ความคับข้องใจอันนำมาซึ่งความไม่ลงรอยกันระหว่างจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึก ไม่เพียงเปิด ศักยภาพใหม่ให้กับกระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยทางจิต ทว่ายังเปิดขอบฟ้าใหม่ในการศึกษา วรรณกรรม คติชนวิทยา รวมถึงระบบกลไกทางการเมืองการปกครองด้วย ในสังคมสมัยโบราณ ที่มีการแบ่งวรรณะอย่างชัดเจนระหว่างชนชั้นสูงกับสามัญชน ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจย่อมเป็น อารมณ์ร่วมของคนในระดับล่างอย่างไม่ต้องสงสัย และในบริบทที่การปรับเปลี่ยนสถานภาพ จากที่ต่ำขยับขึ้นมาอยู่ที่สูงแทบจะเป็นเรื่องสุดวิสัย ประชาชนก็อาศัยวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทาน เพลง การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ เป็นช่องทางระบายความในใจ รวมถึงฝากฝังความหวัง เกี่ยวกับชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต เช่น นิทานเรื่อง “ซินเดอเรลลา” ของตะวันตก และ “ปลาบู่ทอง” ของไทยที่ตัวละครเอกแต่เดิมเป็นเพียงสตรีสามัญชนธรรมดา แต่ด้วยคุณงามความดีเธอจึงได้ เปลี่ยนสถานภาพขึ้นมาอยู่ในระดับเดียวกันกับชนชั้นปกครองผ่านการสมรสกับผู้สูงศักดิ์ ซึ่งอาจเป็นเจ้าของหรือเจ้าเมืองแล้วแต่สำนวน การจบแบบสมหวังในนิทานพื้นบ้านทั่วไป ทำให้ความคับข้องใจของคนที่อยู่ในระดับล่างได้รับการผ่อนคลาย อีกทั้งยังก่อให้เกิดความพึงพอใจ ที่ความปรารถนาได้รับการสนองตอบ แม้จะเป็นเพียงการสนองตอบในโลกแห่งจินตนาการ

“The last leaf” เป็นเรื่องสั้นที่มีชื่อเสียงของ “โอ เฮนรี” นักเขียนชาวอเมริกัน นำเสนอ ความรักความหวังไยระหว่างกลุ่มศิลปินที่เช่าห้องพักอยู่ในอาคารเดียวกัน ซูและจอร์นซี เป็นจิตรกรสาวที่บังเอิญเจอกันในร้านอาหารแล้วพบว่า ทั้งคู่มีรสนิยมหลายอย่างตรงกัน เช่น ความชื่นชอบศิลปะ อาหารการกิน รวมถึงสไตล์ในการแต่งตัวด้วย ทั้งสองตัดสินใจเช่าห้องชุด อยู่ด้วยกันในย่านที่เรียกว่า “ย่านศิลปิน” จากนั้นจอร์นซีก็ล้มป่วยด้วยโรคปอดบวม เธออ่อน แทบไม่ขยับเขยื้อนอยู่บนเตียงด้วยความสิ้นหวัง ตาเหม่อมองไปนอกหน้าต่าง แล้วจจดจ่ออยู่กับ กำแพงที่มีโอวีไกว่เก่าแก่ กิ่งก้านสาขาคลายไครงกระดุกยัดติดกับก้อนอิฐ และมีใบเหลืองอยู่ เพียงเล็กน้อย ความเจ็บไข้ได้ป่วยไม่เพียงทำลายสุขภาพของจอร์นซี ทว่ายังทำให้เธอตกอยู่ใน สภาพอ่อนล้าทางจิต จอร์นซีมีความคิดฟุ้งซ่านและผูกชีวิตอยู่กับใบไม้ทำนองว่า เธอจะต้องตาย เมื่อโอวีไวก่อนสุดท้ายร่วงลง ด้วยความเป็นห่วงซูจึงบอกเล่าเรื่องนี้กับเบอร์แมน จิตรกรชราที่ เช่าห้องอยู่ชั้นล่าง ในคำคืนที่ฝนตกลงมาอย่างหนัก ทุกคนรวมทั้งจอร์นซีและซูต่างก็คิดว่า โอวีไวก่อนสุดท้ายจะต้องร่วงไปตามกระแสลม แต่น่าแปลกที่พอฟ้าสว่าง จอร์นซียังเห็นโอวี ไวก่อนสุดท้ายนั้นติดอยู่กับกำแพง เธอรู้สึกมีกำลังใจและปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อ จอร์นซีเริ่ม กินอาหาร อารมณ์แจ่มชื่นและพูดถึงแต่อนาคต ในความเป็นจริงโอวีไวก่อนสุดท้ายร่วงไปแล้ว

ในคืนที่ฝนตก แต่เบอร์แมนก็ได้ออกไปวาดภาพในตำแหน่งที่ใบสุดท้ายนั้นร่วงลง การทำงานท่ามกลางสภาพอากาศที่เลวร้ายทำให้เขาเป็นโรคปอดบวมแล้วเสียชีวิตหลังจากนั้นเพียงสองวัน “ใบสุดท้าย” ถือเป็นงานชิ้นเอกของจิตรกรชาวเนืองจากวาดได้เสมือนจริงทุกอย่าง แต่สิ่งที่ทรงคุณค่ากว่านั้นคือ ผลงานชิ้นนี้ทำให้จอห์นซีมีจุดสำหรับยึดเหนี่ยว มีกำลังใจ และเป็นสิ่งที่รังเธอไว้กับโลกใบนี้ต่อไป

ลักษณะที่จับต้องไม่ได้ของจิต ส่งผลให้การควบคุมจิตเป็นเรื่องที่ยากยิ่งเมื่อเทียบกับการบริหารกาย ทั้งสภาพแวดล้อมอันไม่พึงประสงค์ อุปสรรค และปัญหาต่าง ๆ ที่แต่ละคนต้องประสบในชีวิตประจำวัน ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความไขว้เขว ว้าวุ่น และการขาดความสมดุลทางจิต การสร้างจุดยึดเหนี่ยวที่จะทำให้มนุษย์รู้สึกปลอดภัย มีกำลังใจ และมีความหวังจึงเป็นเรื่องจำเป็น ในดินแดนที่ลัทธิศาสนามีอิทธิพลเหนือชีวิตของผู้คน พิธีกรรมพระเจ้าและศาสดาก็มักจะเป็นทางเลือกที่ตอบโจทย์ เช่น สังคมฮินดูยึดมั่นในระบบตรีมูรติ พุทธศาสนิกชนมีพระพุทธรูปเป็นสรณะในการดำรงชีพ พระเยซูเป็นแรงบันดาลใจให้กับประชาชนที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนอัลลอฮ์และศาสดามูฮัมหมัดเป็นที่พึ่งและเป็นความหวังของมุสลิม ฯลฯ ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม การนับถือศาสนาที่แตกต่างจากดินแดนอื่นได้ทำให้พระเจ้าและศาสดาไม่ใช่จุดยึดเหนี่ยวที่ตอบโจทย์ต่อไป ผู้นำที่ทรงอิทธิพลอย่างเลนินและสตาลินในโซเวียตรัสเซีย หรือเหมาเจ๋อตงในประเทศจีนจึงถูกดึงเข้ามาเป็นศูนย์รวมใจ ขจัดความไขว้เขว และเป็นผู้สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน การสร้างและรักษาภาพลักษณ์ของผู้นำในกรณีนี้มีรายละเอียดและดำเนินเป็นกระบวนการ เนื่องจากมีผลต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่ง และ จอร์จ ออร์เวลล์ นักเขียนชื่อดังชาวอังกฤษ ก็อาศัยกลไกที่กล่าวมานี้ เพื่อสร้างพีบีเอ็มขึ้นใน “1984” นวนิยายสมมติที่เลื่องลือของเขา

ออร์เวลล์เขียน “1984” ใน ค.ศ. 1948 เนื่องจากเป็นนวนิยายสมมติ มีรัฐในจินตนาการคือ รัฐไอซันเนียเป็นบริบทหลักของเรื่อง จึงสลบตัวเลข “48” ให้เป็น “84” แล้วใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการระบายความคับข้องใจของตัวละครเอกอย่างวินสตัน “4 เมษายน 1984” คือวันที่วินสตัน สมาชิกพรรคชั้นนอกในวัย 39 ปี ตัดสินใจเขียนบันทึกขึ้นครั้งแรก ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดมหันต์ เพราะหากถูกจับ เขาอาจถูกลงโทษถึงตายหรือกักขังในค่ายแรงงานอย่างน้อย 25 ปี ความคับข้องใจของวินสตันเป็นผลจากการปกครองแบบเผด็จการของรัฐ โดยมีพีบีเอ็มหรือ “Big Brother” เป็นผู้นำสูงสุดและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดั่งาม การเสียดสี และชัยชนะตลอดกาล กลไกที่รัฐเผด็จการใช้ควบคุมประชาชนมีหลายรูปแบบ เช่น การทำลายอดีตและความจริง การกตกรรมาชีพให้ต้องอยู่กับสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ การเบี่ยงเบนจุดสนใจ และการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอก ฯลฯ สภาพอันน่าสมเพชของรัฐไอซันเนียถูกนำเสนอผ่านมุมมองของวินสตันเป็นหลัก และมีปฏิริยาจากเพื่อนร่วมงานและคนรักของเขาประกอบตัวอย่างประปราย การปกครองแบบเผด็จการทำให้เกิดความรู้สึกหดหู่และอึดอัดไปทั่ว แต่ที่น่าเศร้ากว่านั้นคือ วินสตันค้นพบว่า สมาชิกชั้นในที่เป็นมันสมองของพรรคนั้นทั้งฉลาดล้ำลึกและเข้าใจกลไกการทำงานทางจิต จนสามารถรับมือกับมวลชนได้อย่าง

แบบเนียนและประสบผลสำเร็จ ดังนั้น แม้นคนจำนวนมากจะรับรู้ถึงสภาพที่น่าอณาถใจของบ้านเมือง แต่ก็ไม่มีใครในรัฐโอฮายโอซึ่งเนียนนอกจากวินสตันที่คิดจะเปลี่ยนแปลงระบอบ วินสตันจึงตกอยู่ในสภาวะที่โดดเดี่ยว โหยหาอดีต ต้องการพื้นที่ส่วนตัวและต้องการใช้ชีวิตตามสัญชาตญาณในบางโอกาส เพื่อปลอบใจตัวเองว่ายังเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เครื่องจักรอย่างที่พรรคอยากให้ทุกคนเป็น

กระบวนการควบคุมประชาชนในรัฐเผด็จการ รวมถึงช่องทางต่าง ๆ ที่ตัวละครใช้ระบายความคับข้องใจใน “1984” ล้วนเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานของจิตและสัมพันธ์กับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์และยุ่งอย่างน่าสนใจ การพิจารณา “1984” จากมุมมองจิตวิเคราะห์จึงไม่เพียงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการศึกษาวรรณกรรมในเชิงบูรณาการกับศาสตร์อื่น ๆ อย่างการเมืองการปกครองและการแพทย์เท่านั้น ทว่ายังช่วยให้มนุษย์เข้าใจกลไกการทำงานของจิตมากขึ้น มีวิธีปรับความสมดุลทางจิตที่เหมาะสมกับตัวเอง และที่สำคัญสามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขโดยไม่ต้องพึ่งจิตแพทย์

2. ความโดดเดี่ยว การโหยหาอดีต ความรักและความเป็นส่วนตัวใน “1984”

“1984” นำเสนอชีวิตของตัวละครเอกวินสตัน สมาชิกพรรคชั้นนอกที่ทำงานอยู่ในกระทรวงแห่งความจริง ซึ่งดูแลด้านข่าว บันทึกลง การศึกษาและจิตรศิลป์ วินสตันมีหน้าที่ปรับแก้ข้อมูลต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์โทมส์ย้อนหลัง เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพีบีเอ็มและให้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารประเทศที่เปลี่ยนได้ตลอดเวลาของพรรค ชีวิตประจำวันของวินสตันไม่ต่างไปจากสมาชิกพรรคชั้นนอกคนอื่น ๆ ที่ดำเนินไปอย่างเครื่องจักร กล่าวคือ เข้าทำงานตอนเช้า กินอาหารกลางวันที่โรงอาหาร ทำงานต่อช่วงบ่าย และเมื่อถึงเวลาก็ไปกินอาหารเย็นในที่เดิม วินสตันเรียกอาหารที่ต้องกินเหมือนกันทุกมื้อ คุณภาพแย่ และไม่เคยเปลี่ยนนั้นว่า “อาหารตามกฎ” ประกอบด้วย สตูสเทอปนชมพูที่ใส่ในกระป๋องโลหะเล็ก ๆ ขนมหังก้อนใหญ่ เนยแข็งหนึ่งชิ้น กาแฟไม่ใส่นมหนึ่งเหยือก ขันชงกรหนึ่งเม็ด ยินสังเคราะห์ใส่ในถ้วยกระเบื้องไม่มีหู โดยทั้งหมดถูกวางในถาดโลหะเป็นนคราปไขมันที่เรียงซ้อนกันบนเคาน์เตอร์

เมื่อวินสตันอายุราว 10 หรือ 11 ขวบ แม่และน้องสาวของเขาหายตัวไป ส่วนพ่อของเขาถูกทำให้ไร้ตัวตนก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ครั้นโตขึ้นและเข้ามาอยู่ในกลไกการทำงานของรัฐ วินสตันจึงเข้าใจเรื่องการหายตัวของชาวโอฮายโอซึ่งเนียนจำนวนมาก รวมทั้งพ่อและแม่ของเขาว่าเกิดจากการที่บุคคลเหล่านี้ทำให้พรรคไม่พอใจ วินสตันใช้ชีวิตตามลำพังในห้องพักชั้น 7 ของอาคารวิคตอรี ซึ่งเป็นอาคารเก่าทรุดโทรม และการใช้ลิฟต์ก็มีขึ้นไม่บ่อยนัก เขาไม่มีเพื่อนสนิทเพราะพรรคส่งเสริมให้ทุกคนรักพีบีเอ็มเหนือคนอื่น นอกจากนี้รัฐบาลยังสนับสนุนและขึ้นชอบที่ลูกกล้าฟ้องพ่อแม่ให้ถูกจับ รวมถึงการเปิดโปงความคิดและพฤติกรรมที่ส่อแนวออกรีตของเพื่อน ๆ

วินสตันเคยแต่งงานกับสมาชิกพรรคชั้นนอกคนหนึ่ง ซึ่งพรรคพิจารณาแล้วเห็นว่าน่าจะเกิดผลดี เธอชื่อแคธรีน สวยแต่จิตใจว่างเปล่า สามานย์และเป็นคนโง่เง่าที่สุดตามความเห็นของวินสตัน แคธรีนคลั่งไคล้พรรคและมองการกระทำทุกอย่าง รวมถึงเรื่องการ “ทำลูก”

ว่าเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ ทุกครั้งที่วินสตันแตะต้อง เธอจะทำตัวแข็งที่อย่างทันควัน การกอดแคร์รีนจึงไม่ต่างอะไรกับกอดท่อนไม้ เธอมักนอนหลับตาไม่แข็งขึ้นหรือร่วมมือหากยอมรับโดยคุณแล้วความกึกกัลกลายเป็นเรื่องที่จะขีดตะขวงใจอย่างที่สุด วินสตันเคยเสนอให้ต่างคนต่างอยู่โดยปราศจากเพศสัมพันธ์ แต่แคร์รีนปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า การผลิตลูกเป็นการทำหน้าที่ต่อพรรค การแสดงจึงคงอยู่ต่อไปอย่างค่อนข้างสม่ำเสมอสัปดาห์ละครั้งตราบที่ยังไม่มีเหตุสุดวิสัย แคร์รีนเคยกระซิบออกปากเตือนเรื่องนี้กับสามีในตอนเช้าในฐานะภาระหน้าที่ที่ต้องทำตอนค่ำอย่างลึบเสียดไม่ได้ ไม่นานวินสตันก็เริ่มรู้สึกพรันพริงอย่างจริงจังเมื่อวันนัดหมายใกล้เข้ามา แต่โชคดีที่ไม่มีเด็กมาเกิด ท้ายที่สุดแคร์รีนก็เลิกพยายาม ก่อนที่ทั้งสองจะแยกกันอยู่หลังแต่งงานได้ 15 เดือน แต่ยังคงสภาพเป็นคู่สมรสเพราะพรรคไม่สนับสนุนเรื่องการหย่าร้าง

ชีวิตอันเปล่าเปลี่ยวของวินสตันดูจะสดใสและมีความหมายมากขึ้น เมื่อเขาตกหลุมรัก “จูเลีย” สมาชิกพรรคชั้นนอกวัย 26 ปีที่ทำงานอยู่ในแผนกเรจิมรี่ เป็นความสัมพันธ์ต้องห้ามเพราะวินสตันมีภรรยาอยู่แล้วตามกฎหมาย เมื่อความรักเข้ามาทำให้เขาตื่นเต้นและมีความสุข แม้การนัดพบจูเลียจะเป็นเรื่องที่ยากเย็นยิ่ง และต้องทำอย่างระมัดระวังที่สุด การร่วมรักครั้งแรกมีขึ้นในป่าชนบทแชนร์นธรมย์ ส่วนครั้งที่สองอยู่ในหอรบขังของโบสถ์ที่ทรุดโทรมแห่งหนึ่ง วินสตันและจูเลียพยายามไม่พบกันในสถานที่เดิมเกินสองครั้ง เพราะอาจทำให้หน่วยลาดตระเวนสงสัยหรือสมาชิกพรรคอาจจับได้ ต่อมาวินสตันเช่าห้องที่อยู่บนชั้นสองของอาคารแห่งหนึ่งในย่านกรรมาซีอันเกิดจากความประทับใจที่ในห้องมีของบางอย่างที่ชวนให้ระลึกถึงอดีตในช่วงก่อนการปฏิวัติ เช่น พรหมยาวปูลาดพื้น เตียงนอนขนาดใหญ่แบบโบราณ เตาผิง ภาพวาดที่ติดกับผนัง รวมถึงนาฬิกากระจกเก่าล้ำสมัยด้วย เขาและจูเลียใช้ห้องเช่านี้เป็นที่นัดพบและแบ่งปันความสุขกันเรื่อยมาจนกระทั่งถูกจับ

ถึงแม้จูเลียจะเป็นผู้นำความรักความอบอุ่นมาให้ แต่ “โอไบรอัน” สมาชิกพรรคชั้นในซึ่งมีตำแหน่งสำคัญและฉลาดลึกลับต่างหากที่ทำให้วินสตันรู้สึกได้ถึงความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจ เขาพบโอไบรอันในรายการ “ความเกลียดสองนาทีก” และเพียงเสี้ยววินาทีที่ทั้งสองสบตากัน วินสตันก็ตระหนักได้โดยสัญชาตญาณว่า โอไบรอันล่วงรู้ทุกอย่างในความคิดของเขา ทั้งความขยะแขยงสภาพที่เป็นอยู่ ความเกลียดชังพรรคและพีเบ็ม รวมถึงความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบ “โอไบรอันคล้ายบอกว่า ผมเป็นพวกคุณ ผมรู้แน่ว่าคุณรู้สึกอย่างไร รู้หมดถึงความรู้สึกเหยียดหยาม ความเกลียดชัง ความขยะแขยงของคุณ อย่างกังวล ผมอยู่ข้างคุณ!” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 27) หลังจากนั้น โอไบรอันก็หาทางติดต่อกับวินสตันและจูเลียพร้อมแนะนำตัวเองในฐานะบุคคลสำคัญในคณะราษฎรใต้ดินของโกลด์สไตน์ คู่ปรับของพีเบ็ม และพรรคที่กำลังเตรียมความพร้อมที่จะล้มล้างรัฐเผด็จการ

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้เป็นเพียงกลไกหนึ่งที่พรรคใช้รับมือกับสมาชิกนอกกริด หลังถูกจับในสภาพกึ่งเปลี่ยวอยู่ในห้องเช่า วินสตันและจูเลียก็ถูกแยกออกจากกัน วินสตันถูกทรมานเจียนตายวันแล้ววันเล่า และต้องสารภาพทุกสิ่งอย่างที่พรรคพอจะจินตนาการได้ เช่น การลอบสังหารสมาชิกคนสำคัญ แจกจ่ายใบปลิวลুকบั้นเพื่อล้มล้างพรรค ยกยอกเงินหลวง ขायความลับทางทหาร ก่อวินาศกรรมทุกชนิด เป็นสายลับให้กับรัฐบาลที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ

รัฐโอซันเนีย เชื่อศาสนา เลื่อมใสระบอบทุนนิยม วิปริตทางเพศ รวมถึงการฆ่าภรรยาด้วย
ทั้งที่เขาและผู้ซกถามก็ย่อมรู้ว่าแคธรินยังมีชีวิตอยู่ วินสตันสารภาพว่าติดต่อบางส่วนตัวกับ
โกลด์สไตน์มาหลายปี เป็นสมาชิกองค์กรใต้ดิน ซึ่งเขาได้รวมเอามนุษย์เกือบทุกคนที่เคย
รู้จักให้เข้ามาพัวพันอยู่กับองค์กรนี้ กระนั้น สิ่งที่เขาปรารถนาต้องการจากวินสตันไม่ใช่คำสารภาพ
แต่เป็นการปรับเปลี่ยนความคิดในทำนองให้หันมายอมรับอำนาจและการไม่อาจทำลาย
ของพรรคและพีบีเอ็ม สมาชิกนอกรีตอย่างวินสตันถูกทำให้รู้สึกว่าเป็นคนต่ำต้อย ด้อยค่า
น่าสมเพชและไม่มีตัวตน และที่สำคัญเขาควรเลิกเกลียดพีบีเอ็ม เพราะการดิ้นรนต่อสู้
เป็นความพยายามที่ไร้ความหมาย และไม่อาจส่งผลใด ๆ ต่อกลไกการปกครองในรัฐโอซันเนีย

ความโดดเด่นของตัวละครเอกวินสตันได้สะท้อนผ่านชื่อเรื่องทีออร์เวลล์ตั้งไว้
แต่แรกเริ่มว่า “Last Man of Europe” ก่อนจะถูกเปลี่ยนมาเป็น “1984” เพื่อให้ น่าสงสัยและ
ดึงดูดความสนใจจากผู้อ่าน ออร์เวลล์พยายามชี้ให้เห็นว่า หากเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบ
เผด็จการ อังกฤษและประเทศในยุโรปยอมตกอยู่ในสภาพน่าอนาถใจอย่างที่รัฐโอซันเนีย
ต้องประสบ ผู้เขียนประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการนำเสนอความเปลี่ยวเปลี่ยวของวินสตัน
โดยเฉพาะข้อความท้ายเรื่องทีบอกชัดว่า เขาเป็นคนสุดท้ายที่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ และเป็น
คนสุดท้ายในยุโรปที่เลิกเกลียดพีบีเอ็ม “โซเอย์ ... ความเข้าใจผิดอันโหดร้ายที่ไม่ควรเกิด!
โซเอย์ ... การหลบหนีอันดีอันตั้งต้นจากอ้อมอกซึ่งเปี่ยมไปด้วยความรัก! น้ำตาสองหยด
กลิ้งย่นค่อย ๆ หยาดลงสองข้างจมูก แต่ก็ผ่านไปด้วยดี ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นไปด้วยดี
การดิ้นรนต่อสู้จบแล้ว เขาได้ชัยชนะเหนือตัวเอง เขารักพีบีเอ็ม” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 340)

ความรู้สึกโดดเดี่ยวของวินสตันยังมาจากสภาพแวดล้อมที่ชวนให้นึกถึงโลกแห่ง
เครื่องจักรมากกว่าที่จะเป็นสังคมมนุษย์ หน่วยงานของรัฐโอซันเนียใช้เครื่องทำงานเป็นหลัก
เช่น วินสตันต้องใช้เครื่องเขียนตามบอกแทนการจดบันทึกขณะแก่ข้อมูลในหนังสือพิมพ์ไทมส์
ย้อนหลัง แผนกเรจิมรี่ของจูเลียมีทั้งเครื่องแต่งกวี เครื่องแต่งนวนิยายและอื่น ๆ หน้าหลัก
ของเธอคือ เดินเครื่องและซ่อมเครื่องไฟฟ้ากำลังแรงแต่รวบย่อ ส่วนการประพันธ์มีขึ้นเป็น
กระบวนการตั้งแต่คำชี้้นำทั่วไปที่คณะกรรมการวางแผนสั่งการ จนถึงการตกแต่งครั้งสุดท้าย
ของหน่วยเรียบเรียง จูเลียจึงไม่สนใจผลผลิตและ “ไม่สนใจอ่านหนังสือเท่าไร” เพราะ “หนังสือ
ทั้งหลายเป็นเพียงสินค้าที่ต้องผลิตเหมือนแยมหรือเชือกกรองเท้าบู๊ต” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563,
น. 154) ขณะที่เพื่อนร่วมงานของวินสตันทั้งที่มีสติเฉียบคมและคนปัญญาที่ต่างกันก็บูชาพรรค
ชนิดหน้ามืดตามัว “พาร์สันส์” เป็นเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงานในกระทรวงแห่งความจริงกับ
วินสตัน เขาเป็นคนรูปร่างอ้วน มีบุคลิกขี้แข็งแต่ปัญญาที่ขนิบขี้ไม่ขิ้น อีกทั้งยังเป็น
มวลชนประเภทกระตือรือร้นเง่าที่พร้อมอุทิศตนอย่างเต็มที่เพื่อพรรคและเป็นจำพวกที่ไม่เคย
ตั้งคำถาม (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 31-32) “ไซม” เป็นอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ เขาเป็นคน
รูปร่างเล็ก ผอมดำ เป็นนักภาษาศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับและ “ดูราวหยิ่งคั่นใบหน้าคู่สนทนา
เสียดจริตขณะโอภาปราศรัย” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 67) ในมุมมองของวินสตัน
ไซมยึดมั่นในจารีตมากจนมีพิษสงร้ายกาจ เขาชอบแสดงความพึงใจเหิมเกริมเมื่อรัฐบาล

สังการโถมตีหมู่บ้านศัตรูแบบสายฟ้าแลบ หรือในการพิจารณาคดีอาชญากรรมความคิดและการประหารชีวิตสมาชิกนอกรีตด้วย

ทุกครั้งที่วินสตันไปพบจูเลียที่ห้องเช่าในย่านกรรมาชีพ เขาจะได้ยินเสียงร้องเพลงของสตรีจากลานด้านล่างใต้หน้าต่าง เธอเป็นหญิงชาวเยอรมัน ร่างใหญ่ตันเหมือนเสาหิน และมีผ้ากระสอบกันเปื้อนรัดกลางตัว เธอมีกาะผลุบกะโผล่ไปมาระหว่างถึงซั๊กผ้ากับราวตากพลางไข่ม้วนหนังฝ้ายอ้อมเด็กเป็นจำนวนมาก เมื่อใดก็ตามที่ปากกว้างจากการคาบไม้หนีบเธอก็จะร้องเพลงด้วยเสียงต่ำที่ทรงพลัง เป็นเพลงซึ่งคำร้องแต่งโดยเครื่องที่ชื่อว่า เครื่องร่างบทกวี แล้วหน่วยย่อยแผนกดนตรีก็ทำหน้าที่เผยแพร่ให้แก่กรรมาชีพโดยเฉพาะ วินสตันรู้สึกเศร้าและสะเทือนใจทุกครั้งที่ได้เห็นสตรีชาวเยอรมันผู้นี้ เพราะเธอจะอยู่ในสภาพ “เดินกลับไปกลับมาไม่รู้เหนื่อย เตี้ยวเคลื่อนไหวเตี้ยวหยุด เตี้ยวร้องเพลงเตี้ยวเวียน และดึงไม้หนีบออกจากผ้าอ้อมเป็นจำนวนมากขึ้นทุกที” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 251) การที่รัฐเผด็จการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของประชาชนอย่างเข้มงวด และพอใจที่ทุกคนทำตามนโยบายโดยปราศจากความเห็นต่าง การโต้แย้ง รวมถึงการเรียกร้องสิทธิอื่นยังมี ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวไอซันเนียดำเนินไปอย่างเครื่องจักร และมีขึ้นแบบซ้ำซากราวกับโปรแกรมที่ถูกกำหนดไว้แต่แรกเริ่ม

แม้กระทั่งเมื่อจูเลียเข้ามาสู่ชีวิตของวินสตันทำให้เขาได้ลิ้มรสแห่งความรักและความอบอุ่นที่โหยหามานาน ความรู้สึกโดดเดี่ยวก็ยังไม่ยอมผล่อออกไปจากเขา จูเลียเป็นสมาชิกพรรคชั้นนอกที่มีความคิดนอกรีตเช่นเดียวกับวินสตัน แต่จุดมุ่งหมายของทั้งสองแตกต่างกันอย่างลิบลับ วินสตันรับไม่ได้กับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ อยากให้รัฐไอซันเนียใช้ระบอบการปกครองแบบทุนนิยมเหมือนในอดีต จูเลียกลับไม่สนใจทั้งความเป็นไปของพรรค พี่เบิ้ม รวมถึงอนาคตของบ้านเมือง เธอยอมรับว่าตัวเองเอาตัวรอดเก่ง และเพียงสามารถรับมือกับกฎเกณฑ์อันน่ารำคาญของพรรค เช่น เรื่องที่เธอไปซื้อสินค้าคุณภาพดีในตลาดมืด หรือมีเพศสัมพันธ์กับชายที่จืดต่องกันก็ทำให้พึงพอใจแล้ว

ความรู้สึกโดดเดี่ยวแม้อยู่ท่ามกลางผู้คนจำนวนมาก ทำให้วินสตันอยากได้ใครสักคนที่เขาจะสามารถแบ่งปันความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย ในที่สุดความปรารถนาก็ถูกระบายออกมาในความฝัน “หลายปีแล้ว นานแค่ไหนนะ ต้องเจ็ดปีแน่ เขาฝันว่าเดินผ้าไปในห้องมืดมืด ใครคนหนึ่งที่นั่งอยู่อีกฟากพุดขณะเขาเดินผ่านว่า ‘เราจะพบกันในที่ซึ่งปราศจากความมืด’” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 35) ครั้นเข้าร่วมรายการ “ความเกลียดสองนาทีก่อนแล้วมีโอกาสสบตากับโอไบรอัน สมาชิกพรรคชั้นในที่สามารถล่วงรู้ความคิดของคนอื่นเป็น “ตำรวจความคิด” ที่เจนจัดในกระบวนการรับมือกับสมาชิกนอกรีต วินสตันก็พลันเชื่อมโยงเสียงเพรียกหาในความฝันนั้นกับโอไบรอัน และเป็นจุดเริ่มต้นที่นำเขาไปสู่หายนะ

นโยบายของพรรคที่ทำลายทุกอย่างในช่วงก่อนปฏิวัติ การตั้งสูญเสียบุคคลผู้เป็นที่รักมาตั้งแต่เด็ก รวมถึงความรู้สึกโดดเดี่ยวในสังคมที่การใช้ชีวิตดำเนินไปอย่างเครื่องจักรซึ่งซ้ำซากจำเจ ทำให้วินสตันอาลัยอารมณ์และโหยหาอดีตอยู่ตลอดเวลา สำหรับเขาอดีตเท่ากับความจริง เพราะทุกอย่างที่ปรากฏขึ้นในรัฐไอซันเนียยุคใหม่ล้วนเป็นผลจาก

การปรุงแต่งของพรรค การค้นพบสิ่งที่ชวนให้เชื่อมโยงกลับไปสู่อุดมคติจึงทำให้วินสตันตื่นตัว
เสมอ เช่น สมุดบันทึกที่เลิกผลิตแล้ว ปากกาโบราณ หินปะการังอันเก่าแก่ ช็อกโกแลตและ
กาแฟจากตลาดมืดที่จุเลียหาซื้อมาให้ รวมถึงห้องเช่าบนชั้นสองในย่านกรรมาซีที่เขาใช้เป็น
สถานที่ร่วมรักกับจุเลีย จนกระทั่งทั้งคู่ถูกจับ

วินสตันเห็นสมุดเปล่าหน้าขนาดแปดหน้ายกขณะแอบเข้าไปในร้านขายของเก่า
ในย่านกรรมาซี ลักษณะของปก รวมถึงคุณภาพของกระดาษที่เยี่ยมยอดกว่าสินค้าที่ผลิต
ในยุคเผด็จการ ทำให้เขาอยากจะเป็นเจ้าของสมุดเล่มนั้นอย่างรุนแรง แม้ว่าการเข้าร้าน
ของกรรมาซีและการครอบครองวัตถุล้วนแต่เป็นเรื่องผิดวินัยสำหรับสมาชิกพรรค
ส่วนการตัดสินใจซื้อปากกาหมึกซึมนั้นไม่เพียงเพราะเป็นของเก่าแก่โบราณ แต่ยังสืบเนื่องด้วย
ความรู้สึกของวินสตันที่มองว่ามันคู่ควรแก่ความงามของสมุด (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 13-16)

ครั้งไปร้านขายของเก่าในย่านกรรมาซีเป็นครั้งที่สอง วินสตันก็ถูกดึงดูดเข้าหาวัตถุ
ทรงกลมเรียบ ๆ ส่องประกายนุ่มนวลในแสงตะเกียง เป็นหินปะการังเกือบครึ่งซีกกลมที่สีส้ม
และพื้นผิวแก้วงามราวหยาดฝน ตรงส่วนใจกลางยังปรากฏวัตถุรูปร่างซับซ้อนสีชมพูที่ทำให้
หวงคิดถึงดอกกุหลาบหรือดอกไม้ทะเล วินสตันซื้อหินปะการังในราคา 4 เหยียญ ตามที่
เจ้าของร้านเรียกร้อง ทั้งที่รู้ว่าราคาจริงอาจอยู่ที่ 2 หรือ 3 เหยียญก็ได้ ความเฝ้าฝันใจที่วินสตัน
มีต่อหินปะการังนอกจากความสวยงามแล้ว ยังเกิดจากความรู้สึกว่าวัตถุชิ้นนี้เป็นสมบัติแห่งยุค
ที่ต่างจากสมัยปัจจุบัน เมื่อวินสตันขึ้นไปดูห้องบนชั้นสองตามคำแนะนำของชายชราผู้เป็น
เจ้าของร้าน เขาก็เกิดความประทับใจทันทีและอยากจะทำอะไรสักอย่างไว้เป็นพื้นที่ส่วนตัว “ห้องนี้
แสนจะปลูกความอาลัยหวงหวาดอดีต รื้อฟื้นความทรงจำต่อเทือกเขาเหล่ากอตัวเอง ... การอยู่
คนเดียวคงปลอดภัยอย่างแท้จริง ไม่มีใครคอยจับจ้อง ไม่มีเสียงใดติดตามมาตลอดเวลา
ไม่มีเสียงอื่นใดเว้นแต่เสียงกาน้ำเดือด และเสียงตึก ๆ เป็นมิตรของนาฬิกา” (จอร์จ ออร์เวลล์,
2563, น. 114-115) วินสตันตัดสินใจเช่าห้องที่มีที่พักรออยู่แล้วบนชั้น 7 ของอาคารวิคตอรี
โดยใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนหลังเลิกงานเป็นครั้งคราว รวมถึงเป็นที่นัดพบและร่วมรักกับจุเลียด้วย

ครั้งแรกที่วินสตันไปพบจุเลียในป่าชนบทนอกเมืองลอนดอน เธอได้แบ่งช็อกโกแลต
ที่แอบซื้อมาจากตลาดมืดมาให้ครึ่งหนึ่ง เป็นช็อกโกแลตที่วินสตันเคยลิ้มรสในสมัยยังเป็นเด็ก
และมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับช็อกโกแลตที่รัฐบาลปันส่วนมาให้ “เขารู้ว่ามันไม่ใช่ชนิดธรรมดา
ตั้งแต่ยังไม่ทันกิน เพราะสีคล้ำเปล่งปลั่งแวววาว และห่อด้วยกระดาษสีเงิน ช็อกโกแลตธรรมดา
จะเป็นสีน้ำตาลที่มัววุ่น ซึ่งคำบรรยายกลิ่นที่ใกล้เคียงที่สุดคือกลิ่นขยะเผา เขาเคยลิ้มรส
ช็อกโกแลตแบบที่หล่อนให้นี้ กลิ่นแรกกรนความทรงจำบางอย่างให้โพล่งขึ้น ซึ่งเขาระบุไม่ได้
แน่ชัด แต่มันทรงอำนาจ แล้วรบกวนจิตใจไม่รู้ว้าย” วินสตันบรรยายรสชาติที่แสนอร่อย
และช่วยปลูกความทรงจำบางอย่างให้โพล่งขึ้นมาขณะช็อกโกแลตคำแรกละลายในลิ้นว่า
“น้ำเปรมปรีดิ์” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 145)

ความเบื่อหน่ายสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ รวมถึงขยะแขยงระบอบการปกครองของรัฐ
เผด็จการ ไม่เพียงทำให้วินสตันรู้สึกอาลัยอารณอดีต แต่ยังเป็นแรงผลักดันให้เขาไปค้นหาข้อมูล
ในช่วงก่อนที่พรรคจะขึ้นมามีอำนาจในรัฐไอซ์แลนด์ ครั้งหนึ่งเขาไปที่ร้าน เหล้ากรรมาซี

ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกจับ เพราะพรรคไม่สนับสนุนให้สมาชิกคลุกคลีอยู่กับผู้ใช้แรงงาน เมื่อพบชายชราซึ่งเขามั่นใจว่าเกิดในช่วงก่อนการปฏิวัติ วินสตันพยายามชวนคุยถึงสภาพของบ้านเมืองและความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในยุคก่อน แต่ชายชราก็ตั้งใจเข้าใจผิดและให้คำตอบในลักษณะที่ไม่ให้กระทบระบอบเผด็จการ ในที่สุดวินสตันก็ยอมจำนนและไม่ชักใช้อีก ชายชรากล่าวทิ้งท้ายทำนองว่า การรื้อฟื้นอดีตไม่มีความหมายและไม่มีประโยชน์ใด ๆ เขารู้สึกโชคดีและปลอดภัยที่ตัวเองชราภาพแล้ว จึงไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับความใคร่หรือความทะยานอยากอีกต่อไป “ฉันรู้ว่าคุณอยากให้ฉันพูดอะไร ... แต่จะไปเป็นคนแก่ก็ได้เปรียบไม่เบา ไม่ต้องกังวลเรื่องเก่า ๆ ไม่ต้องยุ่งกับผู้หญิง นี่ละดีเป็นบ้า ฉันไม่ได้นอนกับผู้หญิงเกือบ 30 ปีแล้ว ถ้าคุณเชื่ออะ ไม่นึกอยากด้วย” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 110)

ความรักที่ตัวละครเอกวินสตันโหยหา ประกอบทั้งความรักระหว่างสมาชิกในครอบครัวและความรักระหว่างชายหญิง พ่อหายตัวไปในช่วงก่อนที่วินสตันจะถูกพรากจากแม่และน้องสาวไม่นาน แม่จะอยู่ในวัยเพียง 10 ขวบ แต่เขาก็สัมผัสได้ถึงเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันของแม่ เธอดูไร้ชีวิตจิตใจและเหมือนคนที่กำลังรอคอยบางอย่างที่รู้ว่าต้องเกิดแม่ทำทุกอย่างที่จำเป็น เช่น หุงหาอาหาร ซักผ้า ทำเตียง กวาดพื้น บัดฝุ่นหิ้งเหนือเตาผิง ฯลฯ อย่างซื่อ ๆ และไม่เคลื่อนไหวเกินความจำเป็น ร่างใหญ่สมส่วนของแม่มักกลับสู่อาการนั่งเฉยนิ่งแทบไม่ขยับเขยื้อนบนเตียงครั้งละหลายชั่วโมง ขณะดูแลน้องสาวที่อายุ 2-3 ขวบ ตัวเล็กนิดเดียวและเจ็บป่วยอยู่ตลอดเวลา นาน ๆ ครั้งแม่จะดึงวินสตันมากอดแน่น โดยไม่พูดอะไร เขารู้ดีทั้งที่อายุยังน้อยว่า ปรากฏการณ์นี้ย่อมเกี่ยวพันกับสิ่งที่จะเกิด หลังจากนั้นแม่และน้องสาวก็หายตัวไป ภาพทั้งหมดเกี่ยวกับครอบครัวจึงตั้งอยู่บนความทรงจำของเด็กชายวัย 10 ขวบที่กำลังหิวและเห็นแก่ตัวด้วย (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 40)

การโหยหาความรักของวินสตันยังมาจากความรู้สึกผิดที่ได้กระทำไม่ดีต่อแม่และน้องสาวในช่วงสุดท้ายที่ทั้งสามมีโอกาสอยู่ด้วยกัน วินสตันจำได้ว่า เขามักเข้าซื้อเรื่องจำนวนอาหาร ตะโกนเกรี้ยวกราดหรือไม่ก็ร้องไห้ฟูมฟายเพื่อหวังส่วนแบ่งที่มากขึ้น แม่พร้อมเสมอที่จะให้เขามากกว่าปกติ แต่ก็ไม่อาจยุติการเรียกร้องที่มีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม่อ่อนวอนขอให้วินสตันไม่เห็นแก่ตัว เพราะน้องสาวที่กำลังป่วยก็ต้องได้อาหาร วันหนึ่งมีการปันส่วนช็อกโกแลตในรอบหลายเดือน ครอบครัวของวินสตันได้รับชิ้นน้ำหนักรองสองอันสำหรับคนทั้งสาม วินสตันแสดงความต้องการว่าจะกินช็อกโกแลตทั้งชิ้น ด้วยเสียงตะโกน สะอื้นน้ำตาและการต่อร้องอื่น ๆ ท้ายที่สุดแม่ก็หักช็อกโกแลต 3 ใน 4 ส่วนให้กับวินสตัน แล้วยื่นส่วนที่เหลือแก่น้องสาว วินสตันจึงต้องร้องไห้ก่อนจะกระโจนเข้าฉกช็อกโกแลตจากมือเด็กน้อยแล้วหนีออกทางประตู แม่แม่จะเรียกจนเสียงหลงแต่เขาไม่ยอมกลับ ความเสียใจและความรู้สึกผิดกับเรื่องที่ทำลงไปนั้นได้ฉีกทั้งจิตใจวินสตัน และทำให้เขาฝันถึงแม่และน้องสาวบ่อยครั้งในเวลาต่อมา หลังสวาปามช็อกโกแลต วินสตันก็รู้สึกละอายอยู่บ้างจึงตุ้ตตุ้เห่ตามถนนหลายชั่วโมง จนกระทั่งความหิวผลักดันให้ต้องกลับ เขาเห็นบ้านช่องอยู่ในสภาพเรียบร้อยเหมือนเดิมทุกอย่าง ยกเว้นแม่และน้องสาวที่หายตัวไป วินสตันไม่แน่ใจว่าแม่และน้องตายแล้วหรือยัง แม่อาจถูกส่งไปค่ายกักกันแรงงาน ส่วนน้องอยู่ที่โรงเรียนเด็กไร้บ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง

ที่เรียกว่า “ศูนย์ฟื้นฟู” เช่นเดียวกับเขา หรือไม่กี่อาจเข้าค่ายกักกันแรงงานพร้อมกับแม่ หรือ อาจถูกทิ้งไว้ที่โหล่สีกแห่งให้ตายไปเฉย ๆ ก็ได้

หลังโศกเศร้าเปลี่ยนการปกครองมาเป็นแบบเผด็จการ โดยเน้นให้ประชาชนจงรักภักดีต่อพรรคและพี่เบิ้มเหนือทุกสรรพสิ่ง ดำเนินชีวิตตามนโยบายและทำงานตามคำสั่งอย่างเครื่องจักร อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ก็ดูเหมือนค่อย ๆ สูญหายไปจากดินแดน คงเหลือแต่ความหวาดกลัว ความเกลียดชัง และความเจ็บปวดในฐานะสมาชิกพรรคชั้นนอก วินสตันต้องดูภาพยนตร์ที่รัฐเผด็จการผลิตสำหรับโฆษณาชวนเชื่อ และปลูกปั่นประชาชนให้เกลียดชังฝ่ายปรปักษ์ เขาต้องทนดูจากที่สตรีชวามีพยายามปกป้องลูกน้อยตามสัญญาชตาณูณท่ามกลางกระสุนและระเบิดที่ดิ่งลงราวห่าฝน เมื่อคนดูให้ร้องสำแดงชัยเพราะรัฐโศกเศร้าสามารถจัดการฝ่ายตรงข้ามอย่างราบคาบ วินสตันกลับรู้สึกปวดร้าวกับภาพที่ประทับใจ มันทำให้เขาคิดถึงครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคิดถึงแม่ซึ่งมีความรักลูกเป็นสัญญาชตาณูณ และเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงโดยอำนาจใด ๆ รวมถึงอำนาจรัฐ “เรือฉกฉกฉันมีเด็กเต็มลำ มีเฮลิคอปเตอร์โฉบข้างบน ผู้หญิงวัยกลางคนอาจเป็นยิวหนึ่งหัวเรือ อ้อมเด็กชายอายุสักสามขวบ เด็กน้อยตกใจ ซุกหัวเข้าหว่างอกเหมือนจะฝังเข้าไปในตัวหล่อน ผู้หญิงกอดเด็กและพยายามปลอบทั้งที่หล่อนกลัวจนตัวซีด แต่ปกป้องเด็กสุดความสามารถ คล้ายคิดว่าอ้อมแขนกันกระสุนได้” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 18)

วินสตันไม่เพียงโหยหาความรักระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทว่ายังโหยหาความรักระหว่างชายหญิง อันเกิดจากความคับข้องใจที่พรรคไม่อนุญาตให้สองเพศนี้ภักดีกัน หนึ่งความล้มเหลวในชีวิตสมรสกับแคธรินผู้คลั่งไคล้พรรคก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วินสตันโหยหาความรักแท้ เขาสงสารตัวเองที่ต้องอยู่ใต้กฎระเบียบของพรรค ถูกควบคุมแม้กระทั่งในเรื่องส่วนตัวอย่างเรื่องความรักและการแต่งงาน หลังแยกกันอยู่กับแคธริน และจูเลียก็ยังไม่ได้เข้ามาในชีวิต วินสตันเคยใช้บริการทางเพศกับหญิงโสเภณี และเรื่องนี้ได้กลายมาเป็นประสบการณ์ที่ยังความสะอิดสะเอียนแก่เขาไม่รู้วาย “ทำไมเขาไม่อาจมีผู้หญิงของตัวเองแทนความฉุกฉะทุกโสโครกเหล่านี้ในช่วงเวลาหลายปีที่เลิกรากับแคธริน แต่นั่นแหละ การมีความรักจริง ๆ แทบเป็นเรื่องไม่ต้องคิดเลย” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 82) เหตุที่พรรคป้องกันความภักดีระหว่างชายหญิงก็เพราะกามกิจก่อให้เกิดความเฟลิดเฟลิน พรรคไม่กังวลเรื่องความรักเท่ากับความใคร่สำราญไม่ว่าจะในหรือนอกสมรส การแต่งงานระหว่างสมาชิกพรรคจึงต้องได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นเพื่อการนี้ และคำขอก็มักจะถูกปฏิเสธ หากชายหญิงคู่ใดทำให้รู้สึกว่าการติดเนื้อติดใจกันเพราะรูปร่างหน้าตา จุดประสงค์เดียวของการแต่งงานที่ยอมรับกันคือ เพื่อให้เกิดบุตรสำหรับรับใช้พรรคต่อไป อย่างไรก็ตาม พรรครู้ดีว่า การประหัตประหารสัญญาชตาณูณทางเพศย่อมไม่อาจสำเร็จสมบูรณ์ได้ จึงต้องมิดเมือนให้เป็นของสกรปรกและการร่วมเพศก็ถูกยึดเยียดให้เป็นพฤติกรรมที่ “นารังเกียดสะอิดสะเอียนเหมือนการสวนกัน” การรักษาพรหมจรรย์ของสมาชิกผู้หญิงมีความหมายเท่ากับความจงรักภักดีต่อพรรค ส่วนความรู้สึกตามธรรมชาติจะถูกขับไล่ไสส่งด้วยการใช้เกมกีฬาต่าง ๆ และน้ำเย็น การอบรมผ่านโรงเรียน องค์กรสายลับ สันนิบาตเยาวชน รวมถึงขบวนพาเหรด เพลง คำขวัญ และดนตรี

ปลุกใจให้ห้าวหาญ “*กามกิจที่สัมฤทธิ์ผลคือการก่อภพ ความปรารถนาคืออาชญากรรมทางความคิด*” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 80)

ด้วยเหตุนี้ แม้อูเลียจะสนใจวินสตันมานาน แต่ก็ยังไม่กล้าแสดงความรู้สึกออกมาอย่างเปิดเผย เธอพยายามหาช่องทางทาบทามวินสตันอย่างระมัดระวังและแยบยลที่สุด ครั้งหนึ่งที่วินสตันเดินสวนทางกับจูเลีย เขาเห็นชัดว่าแขนขวาของเธอห้อยกับผ้าที่กลิ่นเข้ากับสีเครื่องแบบ ทำให้คะเนได้ว่าเธอคงกระแทกกับกล่องสลับลายขนาดใหญ่ที่ไขว้างโฉบวนวนยาย ซึ่งถือเป็นอุบัติเหตุสามัญในแผนกเรจิมย์ ขณะที่ทั้งสองห่างกันประมาณสี่เมตร จูเลียก็ทล้นจนหน้าเกือบวัดพื้น เธอส่งเสียงร้องแหลมเจ็บปวด ไบหน้าเหลืองซีดและนัยน์ตาจับแน่นมาที่วินสตันด้วยท่าที่ ทำให้รู้สึกว่าเขาแล้ว วินสตันรีเข้าไปช่วยแม้จะระแวงมาโดยตลอดว่าเธออาจเป็นสมาชิกผู้คลั่งไคล้พรรคลักษณะเดียวกันกับแคธริน หรืออาจเป็น “ตำรวจความคิด” ที่พรรคส่งมาสอดส่องคนนอกกริต จูเลียยื่นมือข้างที่เป็นอิสระไปให้วินสตันพร้อมยึดเศษกระดาษพับสี่เหลี่ยมชิ้นหนึ่งใส่มือเขา วินสตันตื่นเต้นอยากกรูสาส์นในกระดาษทันที แต่แล้วเขาก็พยายามตั้งสติกลับเข้ามาทำงานอีกหลายชิ้น ก่อนจะลากปีกงานที่มีเศษกระดาษมาวางบนต้นขาเมื่อค่อย ๆ คลี่มันออก เขาก็เห็นประโยคที่เขียนด้วยลายมือตัวใหญ่หวัด ๆ ว่า “ฉันรักคุณ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 129)

ครั้นวินสตันทราบแน่ชัดแล้วว่าจูเลียชอบเขา ทั้งสองก็นัดพบกันในฐานะคู่รักเป็นครั้งแรกในแถบชนบทนอกเมืองลอนดอน และโลกก็ดูจะเป็นโลกใบใหม่สำหรับเขา ระหว่างเดินทางไปพบจูเลีย วินสตันรู้สึกที่ “*อากาศราวจุมพิตผิวกาย*” และเมื่อเห็นดอกบลูเบลล์ขึ้นเบียดเสียดหนาแน่น เขาก็คุกเข่าลงเก็บเพราะ “*อยากมีช่อดอกไม่ให้หล่นเมื่อพบกัน*” การได้โอบกอด จุมพิต ร่วมรักและพูดคุยเรื่องต่าง ๆ จิปาถะกับจูเลีย ทำให้หัวใจวินสตันเปี่ยมด้วยความสุขจนแทบไม่เชื่อว่าเรื่องทำนองนี้จะเกิดขึ้นจริง “*ทั้งหมดที่เขารู้จักคือไม่อยากเชื่อและภาคภูมิใจที่เกิดเหตุการณ์นี้*” วินสตันและจูเลียต้องคบกันอย่างปิดลับเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับ การพบปะเพื่อส่งสัญญาณนัดพบครั้งต่อไป จึงมีขึ้นตามถนนหนทางที่ไม่เคยซ้ำกัน และใช้เวลาไม่เกินครึ่งละครึ่งชั่วโมง ครั้งหนึ่งขณะเดินผ่านซอยที่เงียบเหงาทั้งสองพลันได้ยินเสียงอึกทักสนั่นหวั่นไหวจากการทิ้งระเบิดทำให้พื้นดินโยนครืนและอากาศมืดครึ้ม จากนั้นวินสตันก็พบว่าตัวเองนอนตะแคง ร่างกายถลอกปอกเปิก ส่วนจูเลียนอนห่างออกไปเพียงไม่กี่เซนติเมตร และไบหน้าขาวซีดเหมือนกับคนตาย วินสตันรู้สึกตระหนกด้วยความกลัวว่าจะต้องสูญเสียจูเลีย จึงกอดและจูบเธอทั้งที่กำลังอยู่กลางแจ้ง “*เขากอดเธอแนบตัวพบว่าเขากำลังจูบไบหน้าอบอุ่นที่มีชีวิต ทว่าอะไรบางอย่างคล้ายฝุ่นติดปากเขา ปราบกฏว่าไบหน้าเขาและเธอมีแต่ผงปูนพอกหนาไปหมด*” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 141-153)

แม้กระทั่งเมื่อวินสตันถูกจับและถูกนำตัวไปทรมานจนต้องสารภาพทุกอย่าง รวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับจูเลีย ทั้งลักษณะนิสัย บุคลิก ชีวิตหนหลัง รายละเอียดเมื่อทั้งสองนัดพบกัน ถ้อยคำที่พูดกับเธอและเธอพูดกับเขา อาหารจากตลาดมืด การเล่นซู้ การวางแผนต่อต้านพรรคอย่างเลือนราง แต่ในความเป็นจริงเขาไม่เคยเลิกรักจูเลีย ความรู้สึกที่มีต่อเธอยังเหมือนเดิมทุกอย่าง อย่างไรก็ตาม แม้อูเลียจะเป็นคนมอบความรักความอบอุ่นแก่วินสตัน แต่คนที่เข้าใจ

เขาจริง ๆ ไม่ใช่เธอ กลับเป็นโอไบรอันผู้เป็น “ตำรวจความคิด” หลังถูกปล่อยตัว วินสตันได้มีโอกาสนพบจูเลียอีกครั้ง ทั้งสองสนทนากันเพียงไม่กี่ประโยค โดยจูเลียแสดงความเจ็บปวดที่วินสตันทรยศเธอ ฝ่ายวินสตันเลือกที่จะไม่อธิบาย เพราะรู้ว่าคำสารภาพของตัวเองย่อมทำให้คนทั้งโลก รวมถึงจูเลียเข้าใจว่าเขาเป็นคนทรยศ การเป็นสมาชิกพรรคที่มีความคิดนอกกรอบทำให้วินสตันสูญเสียทุกอย่าง ทั้งเกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์ เพื่อนร่วมงานและสิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่ที่เขาเสียใจเหนือสิ่งอื่นใดคือ จูเลียได้ตีความคำสารภาพต่าง ๆ ในขณะที่วินสตันถูกทรมานว่าเท่ากับเขาทรยศเธอ ทั้งที่ในความเป็นจริง วินสตันยังรักเธอเหมือนเดิมไม่เคยเปลี่ยน

การโยยหาความเป็นส่วนตัวใน “1984” มาจากสถานภาพที่พรรคควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวโอซันเนียบอย่างเข้มงวดทุกกระเปาะเม็ดนี้ ผู้เขียนบรรยายฉากที่เฮลิคอปเตอร์มาสอดแนมอาคารที่วินสตันอาศัยในตอนเปิดเรื่องว่า “เฮลิคอปเตอร์ลำหนึ่งโฉบตามหลังคาตึก ครั้นแล้วก็ทรงตัวนิ่งชั่วขณะเหมือนแมลงวันก่อนบินตีโค้งจากไป นั่นคือตำรวจสายตรวจที่คอยสอดแนมตามหน้าต่างของผู้คน” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 12) นอกจากนั้น พื้นที่สาธารณะทุกแห่ง เช่น สำนักงาน โรงอาหาร ถนนหนทาง ฯลฯ รวมถึงพื้นที่ส่วนตัวอย่างห้องพักของสมาชิกพรรค ต่างก็ถูกติดตั้งโทรภาพ วินสตันพักอยู่บนชั้น 7 ของอาคารวิคตอรี ในช่วงแรก ๆ เขาไม่เข้าใจว่าเพราะเหตุใดโทรภาพในห้องจึงถูกติดตั้งในตำแหน่งที่ผิดปกติแต่หลังถูกจับก็ตระหนักได้ว่า พรรคสงสัยเขามานานและจงใจปล่อยให้เขามีพื้นที่ส่วนตัวสำหรับแสดงพฤติกรรมที่ต่อต้านพรรค

นอกจากนั้น การที่พรรคไม่อนุญาตให้สมาชิกมีเวลาว่างหรืออยู่คนเดียวเว้นแต่ตอนนอน ทำให้วินสตันต้องมีส่วนร่วมในสนทนาการรวมหมู่ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งตลอดเวลา สิ่งใดก็ตามที่สื่อให้เห็นนิสัยชอบอยู่คนเดียวจะถูกมองว่าเป็นอันตราย “ชีวิตตัวเอง” เป็นศัพท์ที่ถูกใช้ในความหมายถึง ลัทธิปัจเจกชนนิยมและการทำตัวผิดจากผู้อื่น หลังจูเลียส่งเศษกระดาษบอกรักไปให้วินสตัน เธอก็หายตัวไปอย่างลึกลับเป็นเวลาเกือบหนึ่งอาทิตย์ ชีวิตของวินสตันจึงเสมือนฝันกระสับกระส่าย ใจและกายทุกซักร้อนด้วยความหวั่นไหวสุดทน วินสตันไม่มีสมาธิทำอะไรแม้กระทั่งการแตะสมุดบันทึก ทั้งหมดนี้เกิดจากกฎระเบียบของพรรคที่ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล โดยเฉพาะระหว่างสมาชิกพรรคเป็นเรื่องยากและอันตราย การตามหาจูเลียถึงที่บ้านย่อมไม่ปลอดภัย เพราะหมายถึงการเกลไถลนอกกระทรวงและทำให้ถูกจับสังเกต การส่งจดหมายทางไปรษณีย์ก็ไม่มีประโยชน์เนื่องจากจดหมายทุกฉบับจะถูกเปิดออกระหว่างส่งต่อ ในที่สุดวินสตันตัดสินใจว่า สถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับติดต่อกับจูเลียก็คือ โรงอาหาร “ถ้าได้หล่อนมานั่งร่วมโต๊ะที่ไหนสักแห่งตรงกลางห้องไม่ไกลโทรภาพนักและเสียงสนทนารอบ ๆ ดังกระหึ่มพอ หากเงื่อนไขเหล่านี้ดำเนินนาน 30 วินาที ก็อาจได้แลกเปลี่ยนคำพูดกันสองสามคำ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 132)

การถูกควบคุมอย่างเข้มงวดอยู่ตลอดเวลา ทำให้วินสตันรู้สึกโยยหาความเป็นส่วนตัว ดังนั้น เมื่อไปดูห้องบนชั้นสองของบ้านที่อยู่ในย่านกรรมาชีพ เขาก็เกิดความรู้สึกประหลาดใจที่จะครอบครองพื้นที่ตรงนั้น สิ่งของต่าง ๆ ภายในห้องที่ชวนให้หวนคิดถึงสมัยที่วินสตันยังเป็นเด็ก

แน่นอนเป็นเหตุผลหนึ่งในการตัดสินใจ แต่ที่ทำให้วินสตันพอใจมากกว่าคือ ในห้องไม่มีโทรทัศน์ หมายความว่า เขาจะมีพื้นที่ส่วนตัวสำหรับพักผ่อนและฟื้นฟูสภาพจิตใจจากการทำงานอย่างหนัก รวมถึงการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ดำเนินไปอย่างเครื่องจักรที่ซ้ำซากจำเจ

3. กลไกการบริหารของรัฐโอชันเนียตามหลักจิตวิเคราะห์

กลไกการบริหารของรัฐโอชันเนียซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาอำนาจของรัฐบาลเผด็จการ มีหลายส่วน ตั้งแต่เรื่องที่พรรคพยายามทำลายอดีตและบิดเบือนความจริง การตามล่าเพื่อค้นหา เก็บ และทำลายหนังสือที่พิมพ์ในช่วงก่อนการปฏิวัติ รวมถึงกระบวนการกำจัดผู้นำที่กล้าแข่งบารมีกับพีบีเอ็ม สำหรับกลไกการบริหารของรัฐโอชันเนียที่สอดคล้องกับหลักจิตวิเคราะห์นั้น ประกอบด้วย 2 อย่างคือ การสร้างจุดยึดเหนี่ยวและการเบี่ยงเบนจุดสนใจ

3.1 การสร้างจุดยึดเหนี่ยวใน “1984”

หลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง จุดยึดเหนี่ยวสำหรับประชาชนในรัฐโอชันเนียจะเป็นอื่นใดไม่ได้นอกจากพรรคซึ่งมีพีบีเอ็มเป็นผู้นำสูงสุด พีบีเอ็มหรือ “Big Brother” จึงถูกสร้างให้เป็นตัวแทนของความถูกต้องแม่นยำ การไม่อาจทำลาย และชัยชนะตลอดกาล “พีบีเอ็มคือหน้ากากที่พรรคเลือกแสดงต่อโลก หน้าทีของเขาคือประพุดิตนเสมือนหนึ่งศูนย์รวมแห่งความรัก ความกลัวและความเคารพยำเกรง อันเป็นอารมณ์ที่เรารู้สึกต่อปัจเจกชนมากกว่ารู้สึกต่อองค์กร” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 238)

คำถามที่เกิดตามมาคือ เพราะเหตุใดพรรคจึงไม่สร้างองค์การให้เป็นจุดยึดเหนี่ยวของประชาชนไปเสียเลย กลับต้องดึงพีบีเอ็มมาเป็นศูนย์รวมแห่งอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ออร์เวลล์ให้คำตอบกับเรื่องนี้ว่า การแสดงความรัก ความกลัว และความเคารพยำเกรงต่อปัจเจกชนที่เป็นรูปธรรมอย่างพีบีเอ็ม จะยังผลให้มากกว่าการแสดงต่อพรรคในฐานะองค์การที่หาตัวจับได้ยาก และมีลักษณะค่อนข้างเป็นนามธรรม หลักการข้อนี้ไม่ใช่แนวคิดใหม่ องค์กรทะเลลามะที่ 14 แห่งทิเบตเคยกล่าวไว้ว่า ศิษย์ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลมสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยครู ส่วนการหาแรงบันดาลใจในชีวิตประจำวันก็มีทั้งศาสนสถาน พิธีกรรม และรูปเคารพจำนวนมากที่ผู้คนอาจใช้เป็นจุดยึดเหนี่ยวได้ กระนั้นแนวคิด “ศิษย์มีครู” ก็ยังทรงอิทธิพลและดำรงอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะบุคลุชนธรรมดาจำต้องมีครูที่มีสรีระสังขารเหมือนดังพวกเขา หากประกอบด้วยคุณสมบัติที่เหนือกว่า เช่น มีความรู้มากกว่า มีความกรุณามากกว่า และมีประสบการณ์มากกว่า ฯลฯ เพื่อเป็นกำลังใจและเป็นแบบอย่างให้ประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์พบและรู้จักครูที่ก่อปรด้วยคุณสมบัติที่เหนือกว่า เขาจะสัมผัสได้เองว่า ท่านช่างมีเสน่ห์ ดังนั้นจึงก่อเกิดแรงบันดาลใจในการทำให้คุณสมบัติบางอย่างของคุณสมบัติขั้นกับตัวพวกเขาเอง (Truong Thi Hang และคณะ, 2563, น. 126)

ด้วยเหตุนี้ พีบีเอ็มจึงถูกดึงเข้ามาเป็นศูนย์รวมแห่งอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งความรัก ความกลัว และความเคารพยำเกรง ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์แห่งความจริงและความหนักแน่น

มันคง สิ่งใดก็ตามที่อาจส่งผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพีบีเอ็มจะต้องถูกจัดการขั้นเด็ดขาด เช่น หนังสือพิมพ์โทมส์ฉบับวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ. 1983 ออกข่าวที่พีบีเอ็มมอบอิสริยาภรณ์เพื่อประกาศเกียรติคุณในการทำงานขององค์กรแห่งหนึ่ง โดยสมาชิกชั้นในผู้โดดเด่นชื่อว่า “สหายวิธเชอร์ส” ได้รับคำยกย่องเป็นพิเศษและได้อิสริยาภรณ์ดีเด่นชั้นสอง อย่างไรก็ตาม เพียงสามเดือนต่อมาองค์กรดังกล่าวถูกยุบกะทันหัน ทำให้ผู้คนที่อยู่ในวงในสันนิษฐานว่า วิธเชอร์สและพวกตกรกระเบื้องแล้วอย่างแน่นอน หน้าที่ของวินสตันคือ ปรับแก้ข่าวที่เคยนำเสนอ เหตุการณ์นี้ โดยคงมโนคติที่พีบีเอ็มสรรเสริญสมาชิกผู้มีผลงานโดดเด่น แต่คน ๆ นั้นจะเป็น สหายวิธเชอร์สอีกไม่ได้ วินสตันจึงสร้างบุคคลสมมติขึ้นคนหนึ่งตั้งชื่อว่าสหายโอกลิวี่ ซึ่งบุคลิกลักษณะเป็นไปตามที่พรรคและพีบีเอ็มพอใจทุกอย่าง เขาสนใจให้สหายโอกลิวี่เสียชีวิต ตอนอายุ 23 ปีจากการถูกตามล่าขณะบินส่งข่าวสำคัญเหนือมหาสมุทรอินเดีย การมอบอิสริยาภรณ์ของพีบีเอ็มที่มีขึ้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ. 1983 จึงเป็นไปเพื่อระลึกและเชิดชูเกียรติสมาชิกพรรคผู้ถ่อมตน ซึ่งชีวิตและความตายล้วนเป็นแบบอย่างที่ควรค่าแก่การยึดถือ

ความจริงเกี่ยวกับการหายตัวไปของสหายวิธเชอร์ส รวมถึงการยุบองค์กรที่ไม่เป็นที่พอใจของพรรคดังกล่าวข้างต้นล้วนแต่ถูกปกปิด ซึ่งวินสตันมองว่าเป็นวิธีที่ช่วยรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพีบีเอ็มวิธีหนึ่ง เขาตั้งข้อสังเกตว่า “การนำผู้ทาคความผิดทางการเมืองขึ้นพิจารณาตัดสินหรือโทษประณามต่อสาธารณะนั้นไม่ใช่เรื่องปกติ การกวาดล้างครั้งใหญ่ที่มีคนหลายพันถูกนำมาไต่สวนสาธารณะในฐานะผู้ทรยศและอาชญากรรมความคิด ซึ่งสารภาพความผิดที่ตนทำอย่างน่าสมเพช และทำยที่สุดก็ถูกประหารนั้น เป็นการแสดงพิเศษที่เกิดขึ้นไม่กี่ครั้งในรอบสองปี” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 56) ข้อความข้างต้นทำให้ขยายความได้อีกว่า หากเรื่องที่รัฐปกปิดข่าวเกี่ยวกับบุคคลที่ทำให้พรรคไม่พอใจเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนบ่อยครั้ง ซึ่งผู้ถูกประณามและถูกกำจัดล้วนเป็นบุคคลสำคัญระดับผู้นำหรืออย่างน้อยก็สมาชิกพรรค ย่อมจะทำให้พีบีเอ็มขาดความน่าเชื่อถือ การพิจารณาตัดสินทางการเมืองอย่างเปิดเผยหรือที่วินสตันเรียกว่า “การแสดงพิเศษ” จึงมีขึ้นประมาณหนึ่งครั้งในรอบสองปี โดยวัตถุประสงค์หลักน่าจะเป็นการแสดงความเด็ดขาด อำนาจที่มีอาจทำลายของพีบีเอ็ม และเพื่อข่มขวัญกลุ่มที่มีความคิดนอกกรอบมากกว่า

กลไกการสร้างภาพลักษณ์ของพีบีเอ็มในฐานะผู้นำระดับอุดมการณ์ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ชาวโอชันเนียตั้งแต่ปัญญาชนอย่างไซมอลงมาจนถึงเด็กอายุเจ็ดเก้าขวบอย่างลูกของพาร์สันส์ต่างก็ยึดพีบีเอ็มเป็นสรณะในการทำงานและการดำรงชีพ ที่น่าเป็นห่วงคือ เด็กสองคนที่เป็นลูกพาร์สันส์ยังบูชาพรรคและพีบีเอ็มชนิดที่ผู้ใหญ่ต้องผวา พาร์สันส์เคยเล่าให้วินสตันฟังว่า ครั้งหนึ่งเด็กสองคนเห็นแม่ค้าใช้รูปโปสเตอร์พีบีเอ็มไปห่อไส้กรอก “ทั้งคู่เลยดอดย่องไปข้างหลังอีแก่ แล้วจุดไม้ขีดเผาแม่ทั้งกล่องเลย ยายนั้นคงถลอกปอกเปิกไปหมดละผมว่า” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 76) ลูกสาวอายุเพียง 7 ขวบของพาร์สันส์ยังเคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับชายแปลกหน้าคนหนึ่ง ซึ่งลักษณะการสวมรองเท้าดูแตกต่างจากชาวโอชันเนียทั่วไป เธอเข้าใจว่าเขาเป็นสายลับต่างดาวจึงแอบติดตามแล้วแจ้งข่าวแก่หน่วยลาดตระเวน ชายแปลกหน้าจึงถูกจับกุมและทำให้หายระเหยไปตามระเบียบ

3.2 การเบี่ยงเบนจุดสนใจใน “1984”

การเบี่ยงเบนจุดสนใจมีขึ้นในหลายรูปแบบ ตั้งแต่ที่สังเกตได้ง่าย ๆ เช่น รัฐมักแถลงข่าว การชนะสงครามเพื่อสร้างบรรยากาศอีกheimแก่คนดู แล้วจึงประกาศข่าวที่ไม่สู้ดี โดยส่วนใหญ่ จะเป็นการลดอัตราการปันส่วนสินค้าอุปโภคบริโภค และเพื่อไม่ให้ประชาชนอยู่ในอารมณ์ ผิดหวังนานเกินควร โทรภาพก็จะแสดงเพลงปลุกใจ เพื่อดึงความรู้สึกอีกheimนั้นกลับมาใหม่ เรื่องทำนองนี้เกิดขึ้นเป็นประจำ จนวินสตันเพียงฟังแถลงการณ์เกี่ยวกับชัยชนะของไอซ์นีย์ ก็พอคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อจากนั้น “หลังสาขายายรายละเอียดสยดสยองของ การทำลายล้างกองทัพทหารยูเรเชียพร้อมรายงานจำนวนผู้ถูกฆ่าและจับกุมมากมายก่ายกอง คือ ประกาศว่านับจากอาทิตย์หน้าเป็นต้นไป การปันส่วนช็อกโกแลตจะถูกลดจาก 30 กรัมเหลือ 20 กรัม” และ “โทรภาพระเบิดเพลง ‘ไอซ์นีย์เพื่อคุณ’ คงเพื่อฉลองชัยหรือไม่ก็กลบเกลื่อน ความทรงจำที่สูญเสียช็อกโกแลต” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 36)

ตัวอย่างที่กล่าวมาเป็นวิธีเบี่ยงเบนจุดสนใจที่ค่อนข้างเรียบง่ายและสังเกตได้ง่าย คล้ายกับเรื่องที่เกิดน้อยวิ่งไปชนผนังแล้วร้องไห้ หากผู้ใหญ่เบี่ยงเบนจุดสนใจของเด็กด้วยการตีผนัง อุ้มเด็กออกไปจากพื้นที่เดิม ชี้ให้ดูนก ต้นไม้ หรืออะไรก็ตามที่ทำให้เขาสนใจแล้ว เลิกคิดถึงเหตุการณ์การชนผนัง เด็กจะหยุดร้องไห้ลงไปในไม่ช้า อย่างไรก็ตาม กลไกในการเบี่ยงเบนจุดสนใจของรัฐไอซ์นีย์มีความสลับซับซ้อนกว่านั้น ซึ่งประกอบทั้งการคงสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ การควบคุมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอก รวมถึงการจัดการ พื้นที่ให้ประชาชนได้ปลดปล่อยความคับข้องใจ

วัตถุประสงค์หลักในการทำให้กรรมาชีพอยู่ในสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ก็เพื่อที่ชนกลุ่มนี้จะหมกมุ่นอยู่กับปัญหาปากท้องในชีวิตประจำวัน จนไม่มีเวลาคำนึงถึงเรื่องที่ใหญ่กว่าอย่าง อนาคตของบ้านเมือง ความเหมาะสมของระบอบการเมืองการปกครอง รวมถึงการเรียกร้อง สิทธิอันพึงมีให้กับตัวเอง แม้พรรคจะไม่อนุญาตให้สมาชิกมีเวลาว่างหรืออยู่คนเดียว ตลอดจน ห้ามการคลุกคลีกับชนชั้นกรรมาชีพ แต่วินสตันก็มักแอบไปเดินเล่นข้างนอก เพราะเมื่อหนายกับการต้องอยู่ในห้องพักที่มีโทรภาพจับตาคอยสังเกตตลอดเวลา ครั้งหนึ่งเขาเดินตามถนน ปูแผ่นหินที่มีแต่บ้านสองชั้นเล็ก ๆ ซึ่งทางเข้าประตูผู้กร่อนชำรุดทรุดโทรม และชวนให้นึกถึง รุหนุมามากกว่าที่จะเป็นที่อาศัย สภาพชีวิตที่ย่ำแย่และการไร้อนาคตของผู้คนในย่านกรรมาชีพนี้ ทำให้เขารู้สึกเศร้าใจอย่างยิ่ง “เด็ก ๆ ตีนเปลือยใส่เสื้อผ้าขาดวิ่งเล่นตามหลุมมีน้ำขัง แล้วแตกฮือ กระจัดกระจายเมื่อบรรดาแม่ ๆ เอ็ดตะโรหัวฟัดหัวเหวี่ยง ประมาณหนึ่งในสี่ของถนนสายนี้ แดกหักชำรุดจนต้องเอากระดานตีกันไว้” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 99)

ครั้งหนึ่งวินสตันเห็นผู้หญิงสองสามร้อยคนกำลังมุงแผงลอยตลาดข้างถนน ซึ่งขาย กระทะตะกั่วทองแบน ใบหน้าทุกคนดูเศร้าเหมือนกับผู้โดยสารเคราะห์ร้ายบนเรือที่กำลังจะจม แม้กระทะตะกั่วจะมีคุณภาพและบอบบางมาก แต่เนื่องจากหม้อหุงต้มทุกชนิดเป็นของหายาก แล้วจู่ ๆ ก็กลับมีของออกมาสนองความต้องการโดยไม่คาดหมาย ความซุลมุนุ่นวายจึงบังเกิดขึ้น คนที่ไต่ของแล้วก็พยายามถอยหนีให้เร็วที่สุดท่ามกลางหมู่ชนที่กระแทกเบียดเสียดพร้อมเสียง เออะอะไว้วายว่าคนขายล่าเอียง ผู้หญิงอ้วนสองคนยึดกระทะใบเดียวกันและพยายามยื้อยุด

ให้หลุดมืออีกฝ่ายในสภาพที่ผมเผ้าหลุดลุ่ย วินสตันจ้องมองผู้หญิงกลุ่มนี้ด้วยความขยะเขยงพร้อมกับตั้งคำถามในใจว่า “ทำไมคนพวกนี้จึงไม่เคยตะโกนร้องในเรื่องที่มีสาระกว่านี้” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 85)

ควบคู่กับการปล่อยให้กรรมาชีพอยู่ในสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ชนิดที่ไม่มีเวลาให้คิดถึงเรื่องอื่นนอกจากการทำงานอย่างหนัก การดูแลบ้านและลูกเต้า การทะเลาะเบาะแว้งกับเพื่อนบ้าน เป็นต้น รัฐเผด็จการก็พยายามหาช่องทางขโมยอารมณ์ร่อนแรงของประชาชนที่เกิดจากความไม่สมหวังในชีวิต ด้วยการปล่อยให้ผู้ค้ายาเสพติด โสเภณี และการพนันทุกประเภทดำรงอยู่ในชุมชนอย่างอิสระ การออกลอตเตอรี่ดำเนินโดยกระทรวงแห่งความมั่งคั่งและมีชั้นอย่างสม่ำเสมอ แต่คนในพรรคต่างก็รู้ดีว่ามีการจ่ายเงินรางวัลจำนวนน้อยและผู้ชนะรางวัลใหญ่อันล้านแต่เป็นบุคคลที่ไร้ตัวตน พรรคยังอำนวยความสะดวกให้ชนชั้นกรรมาชีพได้ปลดปล่อยอารมณ์ด้วยของลามากต่าง ๆ จูเลียเองเคยทำงานในฝ่ายลามก ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของแผนกเรจิมย์ มีหน้าที่ผลิตของตำราหม่าจำหน่ายแก่กรรมาชีพโดยเฉพาะ พนักงานแผนกนี้มักเรียกหน่วยงานของตัวเองว่า “สำนักสัปดน” ฝ่ายลามกจะผลิตหนังสือเล่มเล็ก ๆ ปิดผนึก มีชื่อในทำนองว่า “รวมเรื่องฟาดก้น” หรือ “คำคืนหนึ่งในโรงเรียนสตรี” แล้วปล่อยให้กรรมาชีพหนุ่มสาวลักลอบซื้อกันด้วยความรู้สึกตื่นเต็นว่าได้ซื้อสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 154-155)

แผนที่ชีวิตที่พรรคจัดสรรไว้กับชนชั้นกรรมาชีพ ทำให้ขอบเขตจิตใจของพวกเขาเต็มไปด้วยเรื่องธรรมดาและบ้างก็ไร้สาระ การต้อนรับกลุ่มนี้ให้อยู่ในการควบคุมจึงไม่ใช่เรื่องยาก กล่าวคือ เพียงส่งสายลับสองสามคนคอยเคลื่อนไหวในหมู่มนุษย์ กระจายข่าวเท็จ หมายหัวแล้วกำจัดคนไม่กี่คนที่พิจารณาแล้วเห็นว่าอาจเป็นอันตราย พรรคไม่พยายามครอบงำกรรมาชีพด้วยอุดมการณ์ใด ๆ เพราะความรู้สึกรุนแรงทางการเมืองในหมู่มนุษย์กลุ่มนี้เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ความรักชาติแบบโบราณต่างหากที่พรรคต้องการให้พวกเขามี เพราะสามารถใช้เป็นเงื่อนไขเพื่อเรียกร้องให้ต้องทำงานนานขึ้น หรือรับการปันส่วนน้อยลง ความไม่พอใจแม้จะปรากฏบ้างเป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่มีพลังมากพอที่จะชักนำให้กรรมาชีพไปสู่วาทะทางการเมืองการไม่มีแนวคิดหลักในแวดวงกว้าง ถือเป็นปฐมเหตุของความไม่เอาไหนนี้ และดังนั้นกรรมาชีพจึงทำได้แต่พุ่งเป้าไปที่การร้องทุกข์เล็ก ๆ น้อย ๆ เฉพาะกรณี

ไม่เพียงแต่ชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้นที่ต้องทนอยู่กับชีวิตคุณภาพต่ำ ทว่าสมาชิกพรรคชั้นนอกอย่าง “วินสตัน” “พาร์สันส์” “ไซม” และ “จูเลีย” ก็ตกอยู่ในสภาพที่ไม่ต่างกันนัก วินสตันเป็นคนร่างเล็กและซุบซอม ผิวพรรณกระด้างเพราะใช้สบู่เนื้อหยาบ ทั้งยังต้องใช้ใบมีดโกนที่อู ๆ ที่พรรคปันส่วนมาให้ สิ่งของอุปโภคบริโภคทุกอย่างในรัฐไอซันเนียล้วนถูกประทับตรา “วิคตอรี” ที่แปลว่าชัยชนะ แต่คุณภาพสินค้าสวนทางกับความหมายของตราที่ประทับอย่างสิ้นเชิง วินสตันบรรยายรสชาติของยีสสังเคราะห์ตราวิคตอรีว่า “มีกลิ่นคล้ายน้ำมันขวนคลิ่นเหียนแบบเหล้าชาวจีน ... เหล้านี้รสชาติยังกับกรดไนตริก เวลากลืนลงคอก็ยังรู้สึกเหมือนถูกตีด้วยฟาดไปตรงท้ายทอยอีกด้วย” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 15) บุหรี่วิคตอรีก็อยู่ในสภาพไม่ต่างกัน วินสตันเพียงเผลอถือส่วนปลายทิ้งลง เส้นยาที่บรรจุข้างในก็ร่วงออกมาเกือบหมด โรงอาหารที่

สมาชิกพรรคชั้นนอกต้องไปกินอาหารวันละสองมื้อเป็นห้องเพดานต่ำ ฝาผนังเบื่อนรอยสัมผัสของผู้คนจำนวนนับไม่ถ้วน โต๊ะเก้าอี้โลหะบุบมบี้ตั้งชิดกัน จนเวลานั่งข้อศอกจะชนกัน อุปกรณ์ที่ใช้รับประทานอาหารก็แยะเต็มทีคือ ช้อนหงิงงอ ถาดแตกกร้าว และถ้วยเนื้อหยาบ ส่วนพื้นห้องก็เบื่อนน้ำมันทั่วบริเวณและเต็มด้วยรอยแตกปริสกรปรก กลิ่นเหม็นบูดของยีน กาแฟรสชาติเลว สตูที่กินแทบไม่ได้ ในกระป๋องโลหะได้เข้ามาผสมกับกลิ่นเสื้อผ้าที่หมักหมม ทำให้วินสตันมีความรู้สึกวุ่นวายในกระเพาะและภายใต้ผิวหนังเกิดอาการคล้ายกับประท้วงว่า “ถูกโกงสิทธิอันพึงมี” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 72)

กระบวนการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอก มีชั้นอย่างเป็นระบบ ความรู้สึกอึดอัดอันตันใจส่วนหนึ่งมาจากกลไกเคร่งครัดเรื่องเพศที่พรรคตีความภารกิจให้เป็นพฤติกรรมที่น่าสะอิดสะเอียน แต่คนที่คลั่งไคล้เรื่องนี้อย่างจุลเจิบเจตนาของพรรคได้ เธออธิบายให้วินสตันฟังว่า สัญชาตญาณทางเพศสร้างโลกของมันเอง ซึ่งอยู่เหนือการควบคุมของพรรคจึงต้องทำลายหากจะเป็นไปได้ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ การขาดเช็ทซ์จะโน้มน้ามนุษย์ไปสู่อาการฮิสทีเรีย เป็นสิ่งที่พรรคปรารถนาเพราะอารมณ์ดังกล่าวสามารถผันเปลี่ยนมาเป็นโรคคลั่งสงครามและการบูชาผู้นำได้ ไม่เพียงเท่านั้น “เมื่อคุณร่วมรัก คุณต้องใช้พลังงาน หลังจากนั้นคุณก็เป็นสุขและไม่แสบเสียดอีก พวกเขาอมให้คุณรู้สึกเช่นนั้นไม่ได้ เขาต้องการให้คุณทะเลาะปลั่งงานตลอดเวลา การเดินขบวนไปมา ส่งเสียงร้องตะโกน และคอยโบกธง นั่นคือเช็ทซ์เสียม ถ้าคุณสุขแล้วทำไมต้องตื่นเต้นกับพีบีเอ็มและแผนสามปี หรือความเกลียดสองนาทีก่อนหรือเรื่องเหลวไหลบ้างพอที่เหลื่อด้วยล่ะ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 158)

เห็นได้ว่ารัฐเผด็จการวางระบบกลไกที่สลบซับซ้อน เพื่อเบี่ยงเบนจุดสนใจของชาวโอซันเนียให้อยู่นอกเหนือจากประเด็นทางการเมือง เช่น การทำให้กรรมาชีพหมกมุ่นอยู่กับปัญหาในชีวิตประจำวัน กำหนดให้สมาชิกพรรคชั้นนอกต้องทำงานหนักจนทำให้ไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องอื่น โดยในบางช่วงวินสตันต้องทำงาน “สัปดาห์ละ 60 ชั่วโมง ส่วนจุลเจียยิ่งมากกว่านั้น” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 154) รวมถึงกลไกในการผันแปรอารมณ์ทางเพศมาเป็นโรคคลั่งสงครามและการบูชาผู้นำ อย่างไรก็ตาม **พื้นที่ปลดปล่อยความคับข้องใจ**ของประชาชนที่เป็นรูปธรรมกว่าทั้งหมดน่าอยู่ที่รายการ “ความเกลียดสองนาทีก่อน” และ “สัปดาห์แห่งความเกลียด” ที่จัดขึ้นอย่างมีแบบแผนและสม่ำเสมอ ในรายการทั้งสองนี้ “โกลด์สไตน์” หัวหน้าคณะภราดรไต้ดินจะถูกนำมาเป็นเป้าให้ผู้คนได้ระบายความเครียด ตามข้อมูลที่พรรคเผยแพร่ โกลด์สไตน์เป็นผู้ละทิ้งพรรคและเป็นนักหักหลัง ครั้งหนึ่งเขาเคยเป็นผู้นำพรรคเกือบจะระดับเดียวกับพีบีเอ็ม แต่แล้วก็เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติซ้อนจึงถูกตัดสินประหารชีวิต แต่หลบหนีได้อย่างลึกลับแล้วหายตัวไป อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโกลด์สไตน์ทั้งประวัติส่วนตัว การเคลื่อนไหวในคณะภราดรไต้ดิน หรือแม้แต่การมีชีวิตของเขา ก็ดูจะไม่มี ความหมาย เพราะในเมื่อพรรคเลือกให้เขาเป็นภาพแทนแห่งความชั่วร้าย เป็นบุคคลที่ตรงกันข้ามกับพีบีเอ็มทุกอย่าง และที่สำคัญเป็นพื้นที่รองรับอารมณ์ความคับแค้นต่าง ๆ ของประชาชน โกลด์สไตน์ก็ย่อมต้องอยู่ยงคงกระพันหรืออาจเป็นอมตะเลยด้วยซ้ำ โอโบริอันเคยพูดกับวินสตันว่า “โกลด์สไตน์และพวกนอกกรีตจะมีชีวิตตลอดกาล ทุกวันทุกขณะ พวกเขา

ต้องพ่ายแพ้ หมดความน่าเชื่อถือ หัวเราะเยาะ ถ่มถุย แต่เขาจะรอดเสมอ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 308)

4. กลไกการปรับความสมดุลทางจิตของตัวละครตามหลักจิตวิเคราะห์

อาการเก็บกดเกิดขึ้นกับชาวไอซ์แลนด์ทุกคน และเป็นผลจากกระบวนการควบคุมของรัฐเผด็จการ ในเมื่อพื้นที่ปลดปล่อยความคับข้องใจอย่างรายการ “ความเกลียดสงนาที่” และ “สัปดาห์แห่งความเกลียด” แทบจะใช้ไม่ได้กับคนที่เข้าใจกลไกการบริหารของรัฐอย่างวินสตัน และจูเลีย กลุ่มที่เป็นสมาชิกพรรคชั้นนอกก็ต้องระบายความรู้สึกด้วยวิธีอื่นๆ ได้แก่ การเขียนบันทึก การฝัน และการมีพฤติกรรมที่สวนทางกับแบบแผนของสังคม

4.1 การเขียนบันทึก

วินสตันเขียนบันทึกครั้งแรกเมื่อวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1984 ซึ่งความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งความกลัว ความเกลียด และความไม่พอใจล้วนสะท้อนผ่านลักษณะของตัวอักษรและการวางประโยค เขาเขียนข้อความแรก ๆ ด้วยอักษรตัวเล็กหยุกหยิกที่แสดงถึงความประหม่าต่อด้วยความกลัวจนแทบไม่รู้ตัวว่าเขียนอะไรลงไป และลายมือเล็กโย่เย่เหมือนกับเด็ก “ใส่เต็มหน้าจากบนถึงล่าง ไม่นานก็เลิกเขียนตัวอักษรตัวใหญ่ และต่อไปก็ไม่มีแม้กระทั่งจุดจบท้ายประโยค” ครั้นจะระบายความรู้สึกที่มีต่อพีบีเอ็ม “เขาเพิ่งตาไปหน้ากระดาษอีกหน พบว่าขณะคิดคำนึงอย่างอัปยศนั้น เขาขยับปากกาเขียนไปด้วย ราวเป็นการกระทำอัตโนมัติ ไม่ใช่ลายมือขยุกขยิกเบียดเสียดเช่นเดิมอีกต่อไป ปากกาเขาลื่นไหลบนกระดาษเรียบ จารึกอักษรตัวใหญ่เรียบร้อยสะอาดตาซ้ำแล้วซ้ำอีกเกือบเต็มครึ่งหน้า ‘พีบีเอ็มจงพินาศ’ ” ลักษณะดังกล่าวแสดงความมั่นใจของวินสตันในสิ่งที่เขียน และเป็นการยืนยันอีกครั้งว่าเขาเกลียดพีบีเอ็ม ชั่วขณะหนึ่ง ความหวาดกลัวสุดขีดก็แล่นมาจับชั่วคราว เพราะวินสตันรู้ตัวว่าในไม่ช้าพรรคจะต้องจับพฤติกรรมนอกรีตนี้ได้ แต่แล้วความไม่ยุติก็เข้ามาครอบงำ เขาจึงเขียนต่อด้วยลายมือหวัดรีบร้อน ไม่เป็นระเบียบ หรือแม้แต่การเว้นวรรคระหว่างประโยคก็ไม่มี “พวกเขาจะยิงฉันฉันไม่สนพวกเขาจะยิงฉันหลังต้นคอฉันไม่สนพีบีเอ็มจงพินาศพวกเขายังหลังต้นคอเสมอฉันไม่สนพีบีเอ็มจงพินาศ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 18-29) ไม่เพียงเท่านั้น กระบวนการควบคุมของรัฐเผด็จการที่ทำให้ชาวไอซ์แลนด์ดำเนินชีวิตอย่างเครื่องจักร ทำให้การเขียนบันทึกทั้งที่รู้ว่าเสี่ยงต่อการถูกลงโทษ ไม่เพียงเป็นการระบายความคับข้องใจ ทว่ายังเป็นกิจกรรมที่ทำให้วินสตันรู้สึกว่าตัวเองยังคงเป็นมนุษย์ “มันไม่ใช่การทำเพื่อให้ใครมาได้ยินสิ่งที่พูดแต่เพื่อคงไว้ซึ่งความมีสติสัมปชัญญะในฐานะที่คุณเป็นผู้สืบทอดมรดกมนุษยชาติ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 38)

4.2 การฝัน

ความฝันเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของวินสตัน ซึ่งมีขึ้นบ่อยครั้งและสอดคล้องกับความปรารถนาในจิตไร้สำนึกของเขาในแต่ละช่วงขณะ ช่วงแรก ๆ ที่จูเลียยังไม่ได้เข้ามาและวินสตันเองก็ไม่ต้องวุ่นวายกับแผนการจับสมาชิกพรรคนอกรีตของไอโบริอัน เขามักจะฝันถึงแม่

และน้องสาวในสภาพที่ทั้งสองกำลังจะตาย ความฝันลักษณะนี้มีขึ้นเพื่อชดเชยกับความรู้สึกผิดที่เขาเคยกระทำไม่ดีต่อแม่และน้องสาวในช่วงท้าย ๆ ที่พวกเขาอยู่ด้วยกัน วินสตันได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์อันโศกสลดในฝันนั้นเสมอ และเขาก็ตระหนกอย่างที่สุดซึ่งคิดว่า การตายของบุคคลผู้เป็นที่รักทั้งสองมีขึ้น เพื่อที่เขาจะได้อยู่ต่อ “ไม่มีการตำหนิตัวใด ๆ ไม่ว่าบนใบหน้าหรือในใจพวกเขา มีเพียงความรับรู้ ว่า พวกเขาต้องตายเพื่อวินสตันอาจรอด นี่เป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์อันเลื่องไม่ได้” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 40-41)

หลังถูกจับไปทรมานในฐานะอาชญากรความคิด ความเจ็บปวดทางกาย และความรวดเร็วทางใจก็ส่งผลให้วินสตันฝันถึงแม่ในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ เป็นความฝันที่ทำให้เขารู้สึกว่าได้รับความรักแล้วอุ่นใจ อนึ่ง ประสบการณ์ชีวิตที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องก็มีส่วนทำให้ความฝันนั้นสลับซับซ้อนขึ้น โดยมีการรวมเอาฉากที่สตรีชาวียวกปกป้องลูกน้อยในภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อที่วินสตันเคยดูในอดีตเข้ามาอยู่ในนั้น “ในฝันนั้นมีอาการโอบแขนของแม่มารวมอยู่ด้วยหรือที่จริงแล้วอาการโอบกอดดังกล่าวคือส่วนสำคัญของความฝันและอาการนั้นเกิดขึ้น 30 ปีต่อมาโดยหญิงยิวที่เห็นในหนังข่าว เธอพยายามปกป้องลูกน้อยจากห่ากระสุนก่อนที่เฮลิคอปเตอร์จะระเบิดคนทั้งสองเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 186)

ในช่วงท้ายของกระบวนการทรมาน โอไบรอันสั่งให้ใช้คลื่นไฟฟ้ากำลังแรงทำให้ร่างกายและสมองของวินสตันได้รับผลกระทบครั้งใหญ่ หลังจากนั้นเขาก็ฝันอีก โดยเป็นฝันที่สุขสมเสมอเพื่อเยียวยาความเจ็บปวดที่เขาต้องทนรับเมื่อตื่นและมีความสลับซับซ้อนกว่าที่ผ่านมา ฉากในฝันประกอบทั้งชนบทสีทองที่เขาและจูเลียร่วมรักกันเป็นครั้งแรก ซากปรักหักพังซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับระฆังทรูทโทรมในโบสถ์โบราณที่ทั้งสองร่วมรักกันครั้งที่สอง คนที่วินสตันรักทั้งแม่และจูเลียล้วนมาปรากฏอยู่ในความฝัน ที่สำคัญคือโอไบรอัน “ตำรวจความคิด” ที่เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของวินสตันมากกว่าใครก็ตามเป็นส่วนหนึ่งในนั้นด้วย ฝันครั้งสุดท้ายของวินสตันมีขึ้นหลังจากที่เขาพ้นจากกระบวนการทรมาน และกำลังอยู่ในช่วงฟื้นฟูสภาพร่างกาย มันโผล่ออกมาในลักษณะครึ่งหลับครึ่งตื่นซึ่งวินสตันมองว่าเป็น “ห้วงคิดคำนึง” มากกว่าที่จะเป็นความฝันในโลกแห่งจินตนาการที่สะท้อนความปรารถนาในจิตไร้สำนึกของวินสตันขณะนั้น เขาได้รับการปลดปล่อยทั้งกายและใจ ปราศจากความเจ็บปวด ปราศจากความคิด แล้ววินสตันก็กลับไปสู่ชนบทสีทองอันแสนรื่นรมย์ ที่ซึ่งเขานัดพบและร่วมรักกับจูเลียเป็นครั้งแรก (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 320)

การปลดปล่อยความคับข้องใจออกมาในความฝันไม่เพียงเกิดขึ้นกับวินสตันเท่านั้น ทว่าพาร์สันส์ก็เป็นสมาชิกพรรคชั้นนอกอีกคนหนึ่งที่มีประสบการณ์เช่นเดียวกันนี้ เมื่อวินสตันพบพาร์สันส์ในห้องซังนักโทษการเมือง เขาก็แปลกใจสุดขีด เพราะเพื่อนร่วมงานคนนี้เคยแสดงแต่อาการเห็ดทุนพรรคและพีบีเอ็ม ไม่เคยตั้งคำถามใด ๆ เกี่ยวกับระบอบ และภูมิปัญญาอย่างยิ่งที่ลูกทั้งสองคนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกลไกการบริหารของรัฐเผด็จการ หลังสอบถามที่มาของการถูกจับ วินสตันจึงค้นพบว่า แท้จริงแล้วพาร์สันส์เป็นคนเกลียดพรรคและพีบีเอ็ม ครั้งหนึ่งเขาเปลือยพูดในขณะที่กำลังหลับอยู่ว่า “พีบีเอ็มจงพินาศ” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 270) บังเอิญ

ลูกสาววัย 7 ขวบของเขาแอบได้ยินจึงนำเรื่องไปรายงานกับหน่วยลาดตระเวน ทำให้ผู้เป็นพ่อคือพาร์สันส์ถูกจับกุมในที่สุด

4.3 การมีพฤติกรรมที่สวนทางกับแบบแผนของสังคม

การปลดปล่อยความคับข้องใจด้วยพฤติกรรมที่สวนทางกับแบบแผนของสังคมเกิดขึ้นกับวินสตันและจูเลีย หนึ่งในอุดมการณ์ของพรรคคือ “การครอบครองยอมทำให้เกิดมลทิน” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 16) แต่วินสตันก็ปฏิบัติในทางที่ตรงกันข้าม เขาครอบครองทั้งสมุดบันทึกที่ไม่ผลิตมากกว่าสี่สิบปี ปากกาโบราณ หินปะการัง รวมถึงห้องเช่าบนชั้นสองในย่านกรรมาชีพที่ชวนให้ระลึกถึงบรรยากาศในช่วงก่อนปฏิวัติ แม้พรรคจะไม่อนุญาตให้สมาชิกคลุกคลีอยู่กับชนชั้นกรรมาชีพ แต่วินสตันก็แอบไปเดินเล่นแถวนั้นบ่อย มีหน้าซำยังแฉะเวียนเข้าไปในร้านขายของเก่า ๆ จิปาถะ และยังแอบซื้อใบมีดโกนมาใช้ในช่วงที่สินค้าประเภทนี้ขาดแคลนด้วย

ก่อนจะคบกับจูเลีย วินสตันเคยใช้บริการทางเพศกับหญิงโสเภณี นอกจากความต้องการตามสัญชาตญาณ เพราะเขาและภรรยาแยกทางกันมานานแล้ว สิ่งหนึ่งที่ทำให้วินสตันตัดสินใจฝ่าฝืนกฎก็คือโสเภณีคนนั้นแต่งหน้า นี่ต่างหากที่ทำให้เขาสนใจและรู้สึกถูกดึงดูด เพราะสมาชิกพรรคผู้หญิงไม่ได้รับอนุญาตให้แต่งหน้า “หล่อนยืนตรงผั่งใกล้ประตูทางออกใกล้โคมไฟ ถนนที่แทบไม่ส่องแสง ใบหน้าอ่อนเยาว์แต่มีรอยไฝหน้าเตอะ จริง ๆ แล้วสีหน้าที่ทำนั้นแหละที่ดึงดูดฉัน ... ทั้งความขาวเหมือนหน้ากาก กับริมฝีปากสีแดงสด ผู้หญิงพรรคไม่เคยแต่งหน้า ไม่มีใครอื่นบนถนนสายนั้น และไม่มีโทรศัพท์ หล่อนพูดว่า สองดอลลาร์ ฉัน ...” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 77-78)

ความเกลียดชังพรรคทำให้วินสตันรู้สึกขยะแขยงทุกอย่างที่สื่อถึงความสมบูรณ์แบบหรือมีลักษณะเป็นอุดมการณ์ เขากล่าวกับจูเลียเมื่อทั้งสองนัดพบกันเป็นครั้งแรกว่า “ผมเกลียดความบริสุทธิ์ผู้ด่อง ผมเกลียดความดี ผมไม่ต้องการให้ความดีใด ๆ คงอยู่ทั้งสิ้น ผมอยากให้ทุกคนเนาและถึงกระดูก” ดังนั้น วินสตันจึงไม่รังเกียจเมื่อทราบว่าจะจูเลียเคยผ่านผู้ชายมามากกับทั้งชื่นชอบเพศสัมพันธ์แทบจะเห็นอสังอื่นใด ขอให้พิจารณาข้อความสนทนาก่อนที่ทั้งสองจะร่วมรักกันต่อไปนี้ “คุณเคยทำอย่างนี้มาก่อนไหม’ แน่นนอน ซักร้อยครั้งได้ ... เอ้อ ... หลายสิบครั้งก็แล้วกัน” และ “ฟังนะ ยิ่งคุณผ่านผู้ชายมากเท่าไร ผมก็ยิ่งรักคุณเท่านั้น” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 148-149)

เมื่อมองอย่างผิวเผิน จูเลียถือเป็นต้นแบบแห่งความประพฤติตามอุดมการณ์ของพรรค เธอเคลื่อนไหวอย่างเข้มแข็งในองค์กรสันนิบาตต่อต้านการฆาตกรรมรุนแรง และการที่เธอเคยได้รับความไว้วางใจให้เป็นพนักงานฝ่ายลามากที่ผลิตของจำหน่ายแก่กรรมาชีพโดยเฉพาะนั้นก็ช่วยยืนยันถึงความบริสุทธิ์และจิตใจที่เข้มแข็งของเธออีกต่อหนึ่ง แต่ในความเป็นจริง จูเลียประพฤติตรงข้ามกับที่แสดงออกทั้งหมด เธอมีรักครั้งแรกเมื่ออายุเพียง 16 ปี กับสมาชิกพรรคอายุ 60 ปี ต่อมาเขาตัดสินใจฆ่าตัวตาย เพื่อเลี่ยงการถูกจับ และจูเลียก็รู้สึกโล่งกับศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้น “ดีแล้ว’ เธอพูด ‘ไม่เช่นนั้นฉันคงจะได้ชื่อฉันไปแฉเวลาสารภาพ”” เมื่อวินสตันตั้งข้อสงสัยว่า “คุณเห็นอะไรน่าติดใจในคนอย่างผมหรือ” จูเลียก็ตอบอย่างไม่ลังเลว่า

“อะไรวางอย่างในหน้าคุณแหละ ฉันคิดว่าลองดู ฉันเลือกคนที่ไม่เข้าพวกเก่งนะ ทันทีที่เห็นคุณ ฉันก็รู้ว่า คุณต่อต้านพวกเขา” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 145-155)

ในเมื่อการแต่งตัวและแต่งหน้าเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับสมาชิกพรรคผู้หญิง จูเลียก็ฝ่าฝืนกฎด้วยการแอบไปซื้อชุดและเครื่องสำอางในร้านย่านกรรมาซีพมาแต่งในห้องเช่าที่มีเพียงเธอและวินสตันอยู่ด้วยกัน “ริมฝีปากเธอแดงก่ำ แก้มแดง จมูกนवलแบ้ง มีบางอย่างป้ายใต้ตาเพื่อให้ดูสดใสขึ้น หน้านั้นไม่ได้แต่งชานาญนิก แต่มาตรฐานเรื่องนี้ของวินสตันก็นับว่าไม่สูงส่ง เขาไม่เคยเห็นหรือนึกภาพมาก่อนว่า ผู้หญิงพรรคจะมีเครื่องสำอางบนใบหน้า หน้าตาเธอดูดีขึ้นน่าพิศวง แคंपายสีให้ถูกที่ไม่ก็ที่ เธอไม่เพียงสวยขึ้นมาก แต่ยังคงกลายเป็นผู้หญิงขึ้นมาก” และ “ฉันจะเป็นเจ้าของชุดผู้หญิงจริง ๆ และจะสวมมันแทนกางเกงบาห์นี่ จะสวมถุงน่องไหมกับรองเท้าส้นสูง! เวลาอยู่ในห้องนี้ ฉันจะเป็นผู้หญิงเต็มตัว ไม่ใช่สหายพรรค” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 167-168)

เมื่อพิจารณาตามหลักจิตวิเคราะห์ พฤติกรรมของตัวละครใน “1984” สะท้อน “กลไกการป้องกันตนเอง” ในรูปแบบที่เป็นการแสดงปฏิกิริยาตรงกันข้ามและการไถ่โทษ การแสดงปฏิกิริยาตรงกันข้ามมีขึ้นกับจูเลียในช่วงก่อนที่เธอจะส่งสาส์นรักไปหาวินสตัน คือเธอมักแสดงอาการระแวงและไม่พอใจ จนวินสตันเคยคิดว่าเธออาจเป็น “ตำรวจความคิด” ที่พรรคส่งมาจัดการกับเขา ความไม่สอดคล้องระหว่างพฤติกรรมของจูเลียกับทฤษฎีของ فروยด์อยู่ตรงที่ผู้่วยทางจิตส่วนใหญ่แสดงปฏิกิริยาที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึกจริงเพื่อกลบเกลื่อนความไม่มั่นใจในตัวเอง แต่จูเลียทำไปเพื่อรับมือกับการสอดส่องของพรรค ความรู้สึกผิดของวินสตันที่เคยประพฤตินิดดีต่อแม่และน้องสาว แม้จะเข้าข่ายการไถ่โทษ แต่ก็ไม่ปรากฏว่า วินสตันได้ทำความดีเพื่อชดเชยในเรื่องนี้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ เพราะเขาใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวตลอดมา ความรู้สึกสะเทือนใจเมื่อเห็นภาพสตรีชาวยิวพยายามปกป้องลูกน้อยน่าจะเกิดจากความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันมากกว่าที่จะเป็นการคลายปมในจิตไร้สำนึก ส่วนความเกลียดชังระบอบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่พรรคทำให้พ่อ แม่ และน้องสาวของเขาไร้ตัวตน แต่ก็ยังเป็นเพียงเหตุผลรอง ประเด็นหลักกลับอยู่ที่วินสตันตระหนักได้ถึงความโหดร้ายในกลไกการปกครองของรัฐมากกว่า

กลไกการปกครองของรัฐเผด็จการทำให้ชาวไอซันเนียดอยู่ในภาวะเก็บกด และต้องซ่อนความรู้สึกจริง ๆ ในจิตไร้สำนึกส่วนตัว สมาชิกพรรคชั้นนอกอย่าง วินสตัน จูเลียและ พาร์สันส์ต่างก็เกลียดชังระบอบ พรรคและพีเบ็ม นอกจากนั้น ประสบการณ์ในวัยเด็กยังทำให้จิตไร้สำนึกของวินสตันเก็บสะสมความรู้สึกผิดต่อแม่และน้องสาว การโหยหาความรักและความเป็นส่วนตัวด้วย ขณะที่จูเลียต้องการชีวิตอิสระที่เธอสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ อาการเก็บกดตึงทงกล่าวได้รับการระบายออกผ่านช่องทางต่าง ๆ คือ ประชาชนทั่วไปสามารถระบายความคับข้องใจในรายการ “ความเกลียดสองนาทีก” และ “สัปดาห์แห่งความเกลียด” ส่วนสมาชิกพรรคชั้นนอกมีวิธีการปรับความสมดุลทางจิตที่ประกอบทั้งการเขียนบันทึก การฝัน และการมีพฤติกรรมที่สวนทางกับอุดมการณ์ของพรรค

การที่ วินสตัน จูเลีย และพาร์สันส์พยายามรับมือกับกลไกการปกครองของรัฐเผด็จการ ยังทำให้เชื่อมโยงได้กับ “เพอร์โซนาอาร์คิไทป์” แต่ว่าวัตถุประสงค์ในการปรับตัวให้เข้ากับ สถานการณ์ของคนทั่วไปคือ เพื่อให้เข้ากับผู้คนและเป็นที่ยอมรับในสังคมแต่ตัวละครใน “1984” กลับสวมหน้ากากเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับกุมและการลงโทษ “การขยายตัวของเพอร์โซนา” แสดงออกอย่างชัดเจนในกรณีของ วินสตัน ซึ่งต้องสวมหน้ากากตลอดเวลาในฐานะสมาชิกพรรค แม้ในพื้นที่ส่วนตัวอย่างห้องพักบนชั้น 7 ของอาคารวิคตอรี เหล่านี้ทำให้เขารู้สึกอึดอัด โดดเดี่ยว และโหยหาความเป็นส่วนตัวเป็นนิจ

จิตวิเคราะห์เป็นชุดทฤษฎีเกี่ยวกับการบำบัดรักษาผู้ป่วยทางจิต โดยจุดเริ่มต้นมาจากการที่จิตแพทย์อย่างฟรอยด์และยุงทำความเข้าใจกระบวนการทำงานทางจิตของตัวเอง แล้วนำไปสู่การศึกษาและทำความเข้าใจผู้ป่วยเฉพาะกรณี นอกจากทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างของจิตที่ประกอบด้วยอิด อีโกและซูปเปอร์อีโก การแบ่งจิตออกเป็นสามระดับตามการรับรู้ ได้แก่ จิตสำนึก จิตก่อนสำนึก และจิตไร้สำนึก “กลไกการป้องกันตนเอง” 10 รูปแบบ รวมถึงวิธีการบำบัดที่เน้นการคลายปมในใจของผู้ป่วย ยังมีกรณีศึกษาอีกมากมายที่ฟรอยด์และยุง นำเสนอไว้เป็นเอกเทศ ไม่ได้สรุปผลอย่างเป็นระบบหรือตั้งเป็นทฤษฎี เช่น การเบี่ยงเบน จุดสนใจและการนำศาสนาคริสต์มาเป็นจุดยึดเหนี่ยวในกรณีที่หญิงชราได้ยินกระแสนเสียงดัง มาจากทั่วร่าง อย่างไรก็ตาม เมื่อนำประสบการณ์เหล่านี้มาศึกษากับกลไกการปกครองของรัฐเผด็จการใน “1984” กลับพบลักษณะที่สอดคล้องกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ รัฐเผด็จการ พยายามสร้างพีแบ้มให้อยู่ในสภาพของผู้નાในอุดมคติ เพื่อให้ประชาชนรู้สึกเชื่อมั่นในอนาคต ของบ้านเมือง มีการเบี่ยงเบนจุดสนใจของผู้คน เพื่อไม่ให้เกิดแนวคิดล้มล้างพรรคหรือ การเปลี่ยนแปลงระบอบด้วยการทำให้กรรมาชีพหมุ่นเวียนอยู่แต่ในปัญหาปากท้องในชีวิตประจำวัน และการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอกอย่างวินสตัน จูเลีย และพาร์สันส์

5. สรุป

เป็นที่ชัดเจนว่าออร์เวลล์เขียน “1984” เพื่อต่อต้านระบอบสังคมนิยมแบบโซเวียตรัสเซีย อันเป็นกระแสการเมืองการปกครองที่ทรงอิทธิพลอย่างกว้างขวางในอังกฤษและประเทศ ตะวันตกช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากคำศัพท์ที่ชวนให้นึกถึงระบอบดังกล่าว อย่างคำว่า “อิงซ็อก” (Ingsoc) ที่หมายถึง “English Socialism” (สังคมนิยมอังกฤษ) แล้ว ออร์เวลล์ยังโจมตีระบอบจากปรากฏการณ์อื่น ๆ เช่น การมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ในรัฐโอซันเนีย การจัดสรร บันส่วนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ควบคุมโดยหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ “1984” ยังสะท้อนอคติที่ชาวตะวันตกมีต่อชนชาติยิวและชาวเอเชีย ประจักษ์จากข้อความ พรรณนารูปลักษณ์ของโกลด์สไตน์ ศัตรูหมายเลขหนึ่งของพรรคว่า มี “ใบหน้าตอบแบบยิว ล้อมกรอบด้วยเรือนผมสีชาวดุจรัศมีเลื่อน ๆ วงใหญ่กับเคราแพะกระจุกย่อม ดวงหน้าสอแวว ฉลาดน่าเหยียดหยาม จมูกผอมซุบคอนแว่นตาไว้ตรงปลาย ทำให้ดูขราน่าขื่นคล้ายหน้ากะ” การบรรยายรสนชาติของยิวสังเคราะห์ว่า “ห่วยเหมือนเหล่าชาวจีน” หรือในตอนที่ยินสตันรู้สึก

หมดกำลังใจที่ระบอบผลิตแต่มนุษย์ “แมลงเต่าทองที่นารังเกียจ” มีลักษณะภายนอกเหมือนชาวเอเชียตั้งแต่ตาที่เล็กหยีร่างเตี้ยม่อต้อและอื่น ๆ “นับว่าแปลกที่คนแบบแมลงเต่าทองนี้กลับแพร่ขยายไปตามกระทรวงต่าง ๆ มนุษย์ร่างกายเตี้ยม่อต้อ บิกบินแต่เด็ก ขาสั้นเคลื่อนไหวรวดเร็วลุกลี้ลุกลน และใบหน้าอ้วนมีลิปลมคมใน กับตาเล็กหยีนี้ต่างหากที่เหมือนเป็นพันธุ์ซึ่งแตกดอกออกกอ ดีที่สุดภายใต้การนำของพรรค” (จอร์จ ออร์เวลล์, 2563, น. 15, 73)

อย่างไรก็ตาม เมื่อบัดเจตนาทางการเมืองของผู้เขียนไว้ในอีกมุมหนึ่ง แล้วพิจารณา “1984” เฉพาะจากมุมมองจิตวิเคราะห์ ออร์เวลล์สมควรได้รับการยกย่องในฐานะผู้แต่งวรรณกรรมแนวดิสโทเปียระดับบรมครู เขานำเสนอความโดดเดี่ยว การโหยหาอดีต ความรัก และความเป็นส่วนตัวของตัวละครเอกอย่าง “วินสตัน” ได้อย่างน่าสะทือนใจ แม้จะไม่กล่าวถึงสาเหตุของความรู้สึกเหล่านี้แบบโจ่งแจ้ง แต่ผู้อ่านก็ตระหนักได้ว่ามาจากกลไกการปกครองของรัฐที่ประกอบทั้งการสร้างพีบีเอ็มให้เป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความกลัว และความเคารพยำเกรง เพื่อเป็นจุดยึดเหนี่ยวแก่ประชาชน การเบี่ยงเบนจุดสนใจด้วยการคงสภาพชีวิตที่ย่ำแย่ การควบคุมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคชั้นนอก และการจัดหาพื้นที่ให้ชาวโอชันเนียได้ปลดปล่อยความคับข้องใจ เมื่อต้องทนอยู่กับการควบคุมของรัฐ สมาชิกพรรคชั้นนอกที่เข้าใจกลไกนี้เป็นอย่างดีอย่าง วินสตัน จูเลีย และพาร์สันส์ก็ย่อมมีอาการเก็บกด และต้องหาช่องทางระบายความรู้สึกออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ขณะที่วินสตันเขียนบันทึก มีพฤติกรรมนอกรีตอย่างการไปนอนกับโสเภณี คลุกคลีอยู่กับกรรมาชีพและครอบครองวัตถุ จูเลียก็สร้างความสุขให้กับตัวเองด้วยการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของพรรค เช่น การไปซื้อของในตลาดมืดและการมีเพศสัมพันธ์กับชายใดก็ตามที่จืดต้องกัน ทั้งหมดนี้เป็นการปลดปล่อยอาการเก็บกดอย่างมี “สำนึก” สำหรับการปลดปล่อยความคับข้องใจในแบบ “ไร้สำนึก” ในความฝัน วินสตันเป็นคนฝันมากที่สุดและความฝันของเขาก็มีลักษณะซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ ตามประสบการณ์ชีวิต ขณะที่พาร์สันส์ฝันเพียงครั้งเดียว โดยคำที่เขาโพล่งออกมาในสภาพ “ไร้สำนึก” นั้น คือ “พีบีเอ็มจงพินาศ”

เอกสารอ้างอิง/References

- คาร์ล กุสตาฟ จุง. (2559). *พื้นฐานจิตวิเคราะห์ของจุง* (ศักดิ์ บวร, ผู้แปล). สมิต.
- คาร์ล กุสตาฟ จุง. (2551). *ความทรงจำ ความฝัน และความคิดคำนึง* (พจนา จันทร์สันติ, ผู้แปล). โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 1963).
- จอร์จ ออร์เวลล์. (2563). *1984* (รัศมี เผ่าเหลืองทอง และ อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 6). สมมติ.
- ซิกมุนด์ ฟรอยด์. (2560). *จิตวิทยาความฝัน*. (เมธิณี ไชยคุณา, ผู้แปล). แอร์โรว์ มัลติมีเดีย. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 2017).
- ซิกมุนด์ ฟรอยด์. (2562). *อีโก้และอิด* (ศักดิ์ บวร, ผู้แปล). สมิต.
- ปัทมกวี ธรรมกวินทิพย์. (2556). *การศึกษาเปรียบเทียบอาร์คไทป์ในวรรณคดี: กรณีศึกษาจากนิทานพระอภัยมณีคำกลอนและโอดิสซีย์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. (2566). *กลไกการป้องกันตนเอง - Defense Mechanisms*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะจิตวิทยา. <https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/defense-mechanisms>
- เพลโต. (2550). *วันสุดท้ายของโสคราตีส* (กิ่งแก้ว อัดถากร, ผู้แปล). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Truong Thi Hang, ณัฐนรินทร์ เมธีวชิณันท์ ภาณุภัทรชนวัฒน์, และ ชวน เพชรแก้ว. (2563). *ครุ: คุณค่าและนัยยะ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 9(1), 126-136.